Vidensopsamling om læreplanstemaet alsidig personlig udvikling

Opsamling af forskning om børns alsidige personlige udvikling i dagtilbud publiceret fra 2007-2017

BØRNE- OG UNDERVISNINGS-MINISTERIET

EVA DANMARKS EVALUERINGSINSTITUT

INDHOLD

Vidensopsamling om læreplanstemaet alsidig personlig udvikling

1	Indledning	4
1.1	Målgruppe og anvendelse	4
1.2	Læsevejledning	4
1.3	Alsidig personlig udvikling i den styrkede pædagogiske læreplan	5
1.4	Den inkluderede forskning	5
2	Studier om omsorg og barn-voksen samspil og relationer	7
3	Studier om organisering og planlægning af det pædagogiske læringsmiljø	13
4	Studier om børns brede udvikling og læring	31
5	Børns samspil og relationer	43
	Appendiks A – Litteraturliste	48
	Appendiks B – Metode	51

1 Indledning

Denne vidensopsamling har til formål at give indblik i og formidle viden og forskning inden for dagtilbudsområdet, der er relevant for læreplanstemaet alsidig personlig udvikling, som det er beskrevet i den styrkede pædagogiske læreplan[1]. Formålet er at bidrage med viden om, hvordan børns trivsel, læring, udvikling og dannelse understøttes gennem pædagogisk arbejde med alsidig personlig udvikling i dagtilbud.

Vidensopsamlingen ser nærmere på dagtilbudsforskning, som er publiceret i perioden 2007-2017, gennem 38 studier primært fra de skandinaviske lande. Der er inddraget primærstudier og metastudier fra de skandinaviske lande og metastudier fra lande uden for Skandinavien. Fælles for de inkluderede studier er, at de alle bidrager med viden om, hvordan man i det pædagogiske læringsmiljø kan arbejde med alsidig personlig udvikling og derigennem understøtte børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse.

1.1 Målgruppe og anvendelse

Vidensopsamlingen om alsidig personlig udvikling i dagtilbud indgår i en række af understøttende materialer, som Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) gennemfører for Børne- og Undervisningsministeriet i perioden 2018-2020 i forbindelse med realiseringen af den styrkede pædagogiske læreplan. Materialerne er målrettet ledere og pædagogisk personale i dagtilbud, men kan også anvendes af fx pædagogstuderende, undervisere og forskere. Studierne i denne vidensopsamling er anvendt i publikationen *Kort om alsidig personlig udvikling*, som giver viden om og inspiration til at arbejde videre med læreplanstemaet alsidig personlig udvikling i dagtilbud.

1.2 Læsevejledning

Nedenfor finder I en kort beskrivelse af temaet alsidig personlig udvikling, som det er fastsat i *Bekendtgørelsen om pædagogiske læringsmål og indhold i seks læreplanstemaer*. Derefter følger en beskrivelse af, hvordan studierne i vidensopsamlingen er udvalgt samt et samlet overblik over forskningen inddelt i 4 undertemaer. Herefter præsenteres resuméer af de 38 studier inden for hvert enkelt undertema. En samlet oversigt over de inkluderede publikationer findes i litteraturlisten (appendiks A). Den metodiske fremgangsmåde er beskrevet i appendiks B.

1 *Den styrkede pædagogiske læreplan. Rammer og indhold.* Børne- og Socialministeriet 2018.

1.3 Alsidig personlig udvikling i den styrkede pædagogiske læreplan

Læreplanstemaet alsidig personlig udvikling beskrives i *Bekendtgørelse om pædagogiske læringsmål og indhold i seks læreplanstemaer* samt bekendtgørelsens bilag. I læreplanstemaet defineres alsidig personlig udvikling som om den stadige udvidelse af barnets erfaringsverden og deltagelsesmuligheder. Det forudsætter engagement, livsduelighed, gåpåmod og kompetencer til deltagelse. Der er opstillet to pædagogiske mål for alsidig personlig udvikling:

1. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn udfolder, udforsker og erfarer sig selv og hinanden på både kendte og nye måder og får tillid til egne potentialer. Dette skal ske på tværs af blandt andet alder, køn samt social og kulturel baggrund.
2. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte samspil og tilknytning mellem børn og det pædagogiske personale og børn imellem. Det skal være præget af omsorg, tryghed og nysgerrighed, så alle børn udvikler engagement, livsduelighed, gåpåmod og kompetencer til deltagelse i fællesskaber. Dette gælder også i situationer, der kræver fordybelse, vedholdenhed og prioritering.

Se publikationen *Den styrkede pædagogiske læreplan. Rammer og indhold* (Børne- og Socialministeriet, 2018) for den samlede beskrivelse.

1.4 Den inkluderede forskning

Den forskning, der er inkluderet i vidensopsamlingen, er søgt frem og screenet ud fra beskrivelsen af læreplanstemaet alsidig personlig udvikling i *Bekendtgørelse om pædagogiske læringsmål og indhold i seks læreplanstemaer*. Litteraturen er afgrænset til at omfatte forskning, som er direkte relateret til dagtilbudsområdet, og som undersøger, hvordan man i det pædagogiske læringsmiljø kan understøtte børns trivsel, læring, udvikling og dannelse. Se appendiks B for en mere detaljeret beskrivelse af metoden.

Vidensopsamlingen om alsidig personlig udvikling inkluderer i alt 38 studier, heraf både kvalitative og kvantitative studier samt metastudier, som ser på tværs af eksisterende forskning. Ud af de 38 studier er 35 primærstudier fra de skandinaviske lande og tre metastudier fra lande uden for Skandinavien. Både helt små børn, dvs. børn i 0-2-årsalderen, og de ældre børn i dagtilbud er i fokus i studierne. De steder, hvor det er relevant for forskningen og analysen, gør vi opmærksom på børnenes alder, socioøkonomiske baggrund osv.

1.4.1 Tematisk kategorisering af studierne

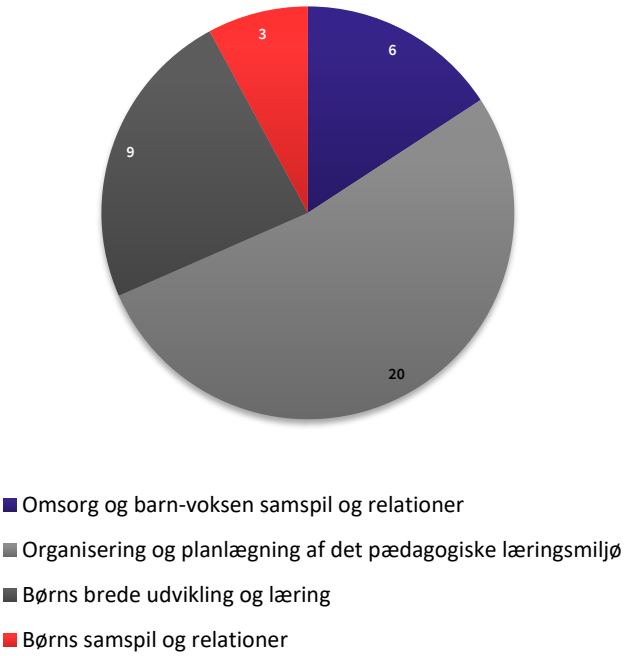
Studierne i vidensopsamlingen kan inddeles i 4 undertemaer med hver sit særlige fokus:

- Omsorg og barn-voksen samspil og relationer
- Organisering og planlægning af det pædagogiske læringsmiljø
- Børns brede udvikling og læring
- Børns samspil og relationer

Fordelingen af studierne fremgår af nedenstående figur.

FIGUR 1.1

Tematisk kategorisering af de 38 studier

Note: Figuren giver et overblik over, hvilket tema det enkelte studie hovedsageligt relaterer sig til. Inddelingen i de fire undertemaer skal *ikke* ses som gensidigt udelukkende eller udtømmende kategorier, da flere af studierne kan relateres til flere temaer på samme tid. Hvert studie er placeret under det tema, som vurderes som det primære tema for studiet.

2 Studier om omsorg og barn-voksen samspil og relationer

Studierne i dette undertema har fokus på omsorg og barn-voksen samspil og relationer. Studierne beskæftiger sig bl.a. med, hvordan det pædagogiske personale agerer i forskellige situationer, fx hvis et barn græder eller i samtaler med børn. Studierne fokuserer også på, hvilken betydning omsorgsfulde barn-voksen relationer og samspil har for børns trivsel, udvikling og læring.

Cekaite, A., & Holm, M. K. (2017). The comforting touch: Tactile intimacy and talk in managing children's distress. *Research on Language and Social interaction*, *50*(2), 109-227.

Formål
Formålet med studiet er at undersøge, hvordan omsorgspersoner i dagtilbud reagerer, når børn græder.

Resultat
Resultaterne viser, at omsorgspersonernes reaktioner på børnenes gråd involverer en række af beroligende berøring såsom kram, klap og at ae. Omsorgspersonerne kunne afhjælpe børnenes gråd ved at have kropslig nærhed og verbal kontakt med børnene. Yderligere finder forfatterne, at omsorgspersonerne forstår børns gråd på tre forskellige måder: (1) som barnets reaktion på en følelsesmæssig respons, som fx beroligende berøring, dvs. at børn kan reagere med gråd, når de berøres på en beroligende måde, (2) som barnets behov for at udtrykke en bestemt følelse, og (3) som en måde hvorpå barnet kan lindre sine negative følelser på. Ifølge forfatterne anerkender omsorgspersonerne børnenes gråd gennem beroligende berøring, og de kan derigennem gøre børnene i bedre humør.

Design
Studiet tager udgangspunkt i de situationer, hvor børn græder, og har særligt fokus på beroligende berøring. I alt deltog fem pædagoger (preschool teachers) og 20 børn i alderen 2 ½ til 5 år fra to dagtilbud. Det empiriske materiale er baseret på 20 timers videooptagelser, som er blevet indsamlet over en periode på to måneder. Datamaterialet blev gennemset, og der blev identificeret i alt 50 tilfælde, hvor børnene græd. Disse tilfælde blev transskriberet og systematisk sammenlignet med hensyn til eksempelvis årsagen til børnenes gråd, hvordan omsorgspersonerne reagerede på børnenes gråd etc. I alle 50 tilfælde reagerede omsorgspersonerne med verbal kontakt til børnene, mens der blev registreret 33 tilfælde, hvor omsorgspersonerne reagerede med beroligende berøringer. I 12 af tilfældene anvendte omsorgspersonerne beroligende berøring intensivt. Disse tilfælde er blevet analyseret og præsenteres i artiklen via fire eksempler, som ifølge forfatterne er repræsentative for forskellige varianter af beroligende adfærd.

Dolk, K. (2013). *Bångstyriga barn: Makt, normer och delaktighet i förskolan*. Ph.d.-afhandling. Stockholms universitet, Stockholm.

Formål

Formålet med studiet er at undersøge de spændinger og konflikter, som opstår i relationen mellem barn og voksen i forbindelse med svenske daginstitutioners (förskola) værdigrundlagsarbejde, hvor der aktivt og bevidst arbejdes på at øge lighed, ligestilling og deltagelse i daginstitutionen. Studiet har fokus på magt, normer, alder, inddragelse og modstand, og hvordan disse kommer til udtryk i relationen mellem barn og voksen.

Resultat

Studiet viser, at ønsket om ligestilling og lighed ofte kan være svært for pædagogerne at indfri i praksis. Pædagogerne oplever, at de pædagogiske metoder, der direkte har til formål at understøtte ligestilling og lige inddragelse, i praksis ikke fungerer særlig godt. Det kommer bl.a. til udtryk ved tiltaget "Børnerådet", hvor tanken er, at børnene kan udtrykke deres holdning til hidtidige og fremtidige aktiviteter og rutiner. Studiet viser, at selvom det er tanken, at det er børnene, der skal sætte dagsordenen, så bliver det ofte pædagogernes forslag og holdninger, som følges. Magtrelationen mellem barn og voksen bliver derfor snarere manifesteret end udvisket. Pædagogerne er bevidste om dette forhold, men oplever, at det er svært at få det til at fungere anderledes, da samlingen ellers bærer præg af uorden og manglende fokus. Generelt er pædagogerne usikre på, hvad ligestilling, lighed og deltagelse præcis indebærer. Der udtrykkes bl.a. bekymring for, at børnene kommer til at bestemme så meget, at det pædagogiske arbejde udvandes. Det var væsentligt for pædagogerne at have en fælles og konsekvent tilgang til forskellige pædagogiske situationer og rutiner. Dog påpeger studiet, at denne fælles tilgang kan bevirke, at interaktionen mellem barn og voksen allerede er forudbestemt, hvorfor rummet for improvisation og utraditionelle løsninger er trangt. Aktiviteterne bliver således meget mere voksenstyrede, end det var meningen. Studiet konkluderer, at børns modstand og "fejlagtige" reaktion over for normer og værdier kan medføre, at man gentænker demokratiopfattelsen i daginstitutioner. Ofte er normer og værdier svære at opdage for pædagogerne, men børns brud på disse kan være med til at sætte fokus på det, der af pædagoger opfattes som selvfølgeligheder. Børnenes modstand i forbindelse med fx Børnerådet kan anskues som et krav om demokratiske relationer og aktiviteter i institutionen, der udfordrer og overskrider etablerede fælles tilgange, rutiner og pædagogiske metoder.

Design

Datamaterialet er baseret på feltobservation i én svensk daginstitution (förskola), hvor pædagogerne arbejder med genuspædagogik, ligebehandling og børns rettigheder. I institutionen går 16 børn, som ved dataindsamlingens begyndelse var mellem 14 måneder og 5 år. Studiet har dog fokus på børn i alderen 3-5 år, hvilket omfattede 11 børn, hvoraf seks var piger og fem var drenge. Feltarbejdet forløb over et år, hvor forskeren observerede den daglige aktivitet i institutionen; her var særligt de voksenstyrede aktiviteter i fokus. Hverdagen i institutionen er dokumenteret gennem feltnoter, fotos og lyd- og videooptagelser samt institutionens fortegnelser over aktiviteter og styringsdokumenter. Derudover afholdt forskeren og pædagogerne løbende møder, hvor de diskuterede og problematiserede børnenes muligheder for deltagelse. Formålet med møderne var at udvikle og forbedre den pædagogiske praksis. På disse møder blev der anlagt en aktionsforskningstilgang. Afslutningsvist blev otte børn i alderen tre-seks år interviewet.

Gjems, L. (2017). Learning about concepts through everyday language interactions in preschools. *Psychology in Russia: State of the Art*, *10*(4), 33-44.

Formål
Formålet er at undersøge, hvordan pædagoger, i kraft af hverdagsaktiviteter og –samtaler med børn, kan støtte børns forståelse for og erfaring med abstrakte, videnskabelige begreber.

Resultat
Studiet viser, at børn i alderen 3-6 år er i stand til at indgå i spontane samtaler om abstrakte fænomener og forbinde disse til egne hverdagslige erfaringer. Dette ses fx i en snak om begrebet *vinter*, som et barn selv har taget initiativ til. Analysen viser, at barnet taler om vinter som en årstid, idet han understreger, at vinter er forskellig fra efterår. Ifølge forfatteren er barnets forståelse af vinter antageligt relateret til en abstrakt og videnskabelig forståelse af vinter (dvs. masser af sne, men ingen blade på træerne). Når barnet kategoriserer sine hverdagslige erfaringer ved at definere tegn på *efterår* og *vinter*, kommunikerer han ifølge forfatteren, at han har viden om vinter som et abstrakt begreb, der refererer til begrebet *årstid* – et begreb, som er endda mere abstrakt end begrebet vinter.

Forfatteren finder, at pædagogerne interagerer med børnene omkring emner, der interesserer børnene og emner, som børnene selv tager initiativ til at tale om. Det er emner som fx årstider, sygdom, frækhed og uopdragen adfærd. Generelt har pædagogerne en varm og anerkendende tilgang til børnene. Pædagogerne kommunikerer både kropsligt og verbalt, at de lytter til børnene og er interesserede i det, børnene fortæller, ligesom de forsøger at forlænge samtaler om emner, som børnene er interesserede i. Konkret forsøger pædagogerne at få børnene til at formulere deres tanker og erfaringer med abstrakte, videnskabelige begreber ved at stille åbne spørgsmål til børnene og ved at give børnene tilstrækkelig tid til at tænke over spørgsmålene.

Analysen viser dog, at pædagogerne ikke synes at skabe rum for nogen videre udbygning af de abstrakte begreber, som samtalerne drejer sig som. Ifølge forfatteren kunne pædagogerne have udvidet børnenes forståelse for de abstrakte begreber ved fx at fremlægge nogle af deres egne synspunkter eller ved at introducere nogle mere velkendte hverdagsbegreber i sammenhæng med de mere abstrakte begreber. At pædagogerne ikke i tilstrækkeligt omfang taler med børnene om de mange elementer, som kunne have hjulpet børnene til at udbygge deres forståelse af de abstrakte begreber, kan ifølge forfatteren forklares ved, at den socialpædagogiske tradition dominerer pædagogikken i det undersøgte dagtilbud. Inden for den socialpædagogiske tradition er der mindre fokus på børns kognition og begrebsdannelse og mere fokus på børns sociale kompetencer. Ifølge forfatteren kan dette fokus altså være medvirkende til, at pædagogerne har mindre opmærksomhed rettet mod sproglige interaktioner med børnene.

Design
Datamaterialet består af 12,5 timers videoobservationer af to pædagogers (preschool teachers) sproglige interaktioner med børn i forskellige hverdagsaktiviteter. Observationerne er foretaget i ét dagtilbuds to afdelinger med børn i alderen 3-6 år og strækker sig over fire måneder (i alt 12 dages observation). Videooptagelserne er efterfølgende transskriberet og danner baggrund for en dybdegående interaktionsanalyse, hvortil forfatteren har udvalgt tre spontane samtaler, der alle omhandler ords betydning.

Sjöman, M., Granlund, M., & Almqvist, L. (2016). Interaction processes as a mediating factor between children's externalized behavior difficulties and engagement in preschool. *Early Child Development and Care*, *186*, 1649-1663.

Formål
Formålet med studiet er at undersøge, om børns interaktion med kammerater og medarbejdere i dagtilbuddet påvirker forholdet mellem børnenes eksternaliserede adfærdsvanskeligheder og deres involvering i dagtilbuddet. Eksternaliserede adfærdsvanskeligheder (externalized behaviour difficulties) skal her forstås som hyperaktivitet og adfærdsproblemer (conduct problems) hos børn. Involvering (engagement) skal forstås som den tid, barnet bruger på at være socialt involveret med børn og voksne i en aktivitet.

Resultat
Resultaterne indikerer, at børn, der udviste hyperaktiv adfærd, også udviste ringe involvering i dagtilbuddet og blev mødt med mindre lydhørhed fra medarbejderne og mindre positiv interaktion med kammerater. Ifølge forfatterne er en mulig forklaring på dette, at social interaktion og involvering kræver, at barnet har en evne til at kunne selvregulere. Forfatterne mener, at interaktionen mellem et barn med hyperaktive træk og andre børn og medarbejdere i dagtilbuddet er påvirket af, hvordan barnet mødes. Forfatterne understreger, at det er vigtigt, at et barn med hyperaktive træk mødes på en måde, der understøtter barnet, så det kan indgå i en positiv social interaktion. Det understreges også, at resultaterne ikke viser, at hyperaktivitet direkte påvirker børns chancer for at blive involveret i dagtilbuddets aktiviteter, men at der er en indirekte sammenhæng mellem hyperaktivitet og involvering, som går gennem den sociale interaktion med medarbejdere og kammerater.

Design
I alt 663 børn (340 drenge og 323 piger) i alderen 18 til 71 måneder fra 81 dagtilbud i seks kommuner deltog. Studiet inkluderede både børn, der formelt havde brug for specialstøtte, og børn, som ikke havde. Dagtilbudsmedarbejdere udfyldte et spørgeskema, der primært fokuserede på børnenes involvering (child engagement) og adfærdsvanskeligheder (behaviour difficulties). Spørgeskemaet fokuserede også på børnenes sociale interaktion i dagtilbuddet, som indebar medarbejdernes lydhørhed over for barnet (teacher's responsiveness) og kammeraternes involvering med barnet (peer interaction).

Skantz Åberg, E. (2017). 'Horrible or happy – we'll have a little grey now': aesthetic judgements in children's narration with an interactive whiteboard. *International Journal of Early Years Education*, *25*(1), 72-88.

Formål
Studiets formål er at undersøge, hvad der sker, når 6-årige børn instrueres i at skabe digitale fortællinger ved hjælp af en interaktiv whiteboardtavle. Studiet fokuserer særligt på, hvilke interaktioner der udspiller sig mellem børnene, en pædagog og det digitale værktøj, og hvad henholdsvis børnene og pædagogen orienterer sig mod i aktiviteter med digital historiefortælling.

Resultat
Overordnet viser resultaterne, at pædagogen primært fokuserer på det verbale i historiefortællingen, mens børnene orienterer sig mod de visuelle elementer. Dette resultat indikerer ifølge forfatteren, at pædagoger i højere grad bør anerkende den vigtige rolle, som æstetisk vurdering spiller i den måde, hvorpå børn skaber fortællinger ved hjælp af en interaktiv whiteboardtavle.

Analysen viser, at pædagogen kæmper med at skabe en fælles opmærksomhed i aktiviteterne med digital historiefortælling, mens børnene indbyrdes i højere grad formår at skabe intersubjektivitet i aktiviteten. Selv om pædagogen anerkender børnenes kreative virksomhed i form af deres illustrationer på whiteboardtavlen, opfordrer hun i overvejende grad børnene til at formulere deres historier verbalt. Studiet viser, at selv når pædagogen forsøger at støtte børnenes narrative læring, retter børnene deres opmærksomhed mod de visuelle elementer på tavlen, hvilket sommetider fører til, at pædagogen og børnene ikke opnår tilstrækkelig intersubjektivitet i aktiviteten. Ifølge forfatteren kan dette hænge sammen med det valgte digitale værktøj. En interaktiv whiteboardtavle har en åben grænseflade (interface), der giver mulighed for ubegrænset tegning/skrivning på en stor skærm. Men fordi pædagogen har afgrænset skærmen ved at dele den op i fire, nummererede felter, støttes børnenes kreative udfoldelse indirekte af en bestemt narrativ struktur. Ifølge forfatteren kan dette have påvirket børnenes fortællinger.

Studiet viser også, at børnene ofte gør brug af æstetiske vurderinger i aktiviteter med historiefortælling, både når de vurderer handlinger og visuelle objekter. Analysen peger på, at æstetiske vurderinger spiller en mere betydningsfuld rolle end blot at udtrykke børnenes præferencer og smag. Ifølge forfatteren er æstetiske vurderinger primært vigtige, fordi de kan være indikatorer på, hvad børn lærer i en aktivitet. Børnene bruger således æstetiske vurderinger i kraft af verbale udtryk som 'underlig' og 'bedre' til at identificere, hvad der er relevant i deres billedmateriale. Dette ses eksempelvis, når to børn diskuterer baggrundsfarven på deres illustrationer og herved lærer, at et visuelt objekt fremstår mere synligt med en lys baggrundsfarve.

Design

Data blev indsamlet i en svensk børnehaveklasse (preschool class), og studiet inkluderer én pædagog (preschool teacher), fire 6-årige børn og et barn på 7 år. De deltagende børn blev observeret, mens de parvis lavede aktiviteter med digital historiefortælling. Konkret undersøges det, hvordan børnene og pædagogen kommunikerer og interagerer med hinanden og med det digitale værktøj. Aktiviteten var forberedt af pædagogen, som ved hjælp af softwareprogrammet Notebook havde optegnet fire tomme, nummererede felter på whiteboardtavlen med det formål at give aktiviteten en narrativ struktur. I disse felter kunne børnene tegne illustrationer til deres historie. I løbet af aktiviteten instruerede pædagogen børnene verbalt og ved at pege på de optegnede felter.

I alt blev seks fortællinger videooptaget med to kameraer, ét rettet mod whiteboardtavlen og ét rettet mod børnenes ansigter. Det empiriske materiale analyseres ud fra begreberne *scaffolding* og *æstetisk vurdering* (aesthetic judgement). Scaffolding beskriver pædagogens måde at støtte børnene i gradvist at blive mere selvstændige i at løse en opgave, mens forfatteren definerer æstetisk vurdering som, hvordan børnene vurderer noget ud fra præference og smag. Med afsæt i interaktionsanalyse har studiet særligt fokus på børnenes verbale udtryk i en søgen efter deres meningsskabelse og narrative læring.

Svinth, L. (2013). Det pædagogiske samspils bevægende kraft: Affektivitet og læringsmiljø er i daginstitutioner. *Pædagogisk Psykologisk Tidsskrift*, *50* (3), 35-50.

Formål

Formålet er at beskrive, analysere og diskutere, hvordan følelsesmæssige relationer ("affektive kræfter") i interaktioner mellem voksne og børn har betydning for deres samspil og dem som subjekter – herunder de følelsesmæssige relationers betydning for, hvad det er muligt for børn at erfare og lære i en daginstitution.

Resultat
Studiet viser, at affektive kræfter i interaktioner mellem voksne og børn bevæger og berører samspil og subjekter på et utal af måder. Et eksempel, der beskrives i studiet, er, når en pædagog viser interesse og åbenhed over for et barns nye måde at arbejde med maling på. Dette skaber en situation, hvor samspillet bliver bevæget af gensidighed, interesse og fællesskab og dermed mulighed for, at barnet erfarer, at dets bidrag til aktiviteten tillægges betydning. Både børn og voksne er i undersøgelsen medskabere af intensitet, og bl.a. den voksnes forholdemåde får i samspillet stor betydning for, hvilke erfaringer der gøres mulige for børnene. Pædagogiske processer og samspillet mellem voksne og børn har stor betydning for børns erfaringer og deltagelsesmuligheder og i sidste ende for deres læring og udvikling. På baggrund af studiets resultat mener forfatteren, at det er vigtigt at inddrage det levende samspil og forskyde fokus fra et overvejende individualistisk blik på barnets kompetenceudvikling til et mere relationelt og situeret fokus på daginstitutioners læringsmiljø. Dermed skulle samspillets affektive dimensioner kunne træde mere tydeligt frem, og børns deltagelsesmuligheder og betingelser for læring og udvikling medtænkes.

Design
Undersøgelsen er designet som et kvalitativt casestudie og har haft afsæt i et dialektisk/interaktivt forskningsperspektiv. Undersøgelsen er baseret på 24 videoobservationer, der dokumenterer samspil mellem pædagoger og børn i to sjællandske daginstitutioner. I de forskellige videooptagede samspilsaktiviteter deltager 3-14 børn samt 1-3 voksne. Studiet har form af en induktiv tematisk analyse, der identificerer, analyserer og formidler mønstre/temaer på tværs af det indsamlede videodatamateriale.

3 Studier om organisering og planlægning af det pædagogiske læringsmiljø

Studierne i dette undertema har fokus på organisering og planlægning af det pædagogiske læringsmiljø, og hvilken betydning det har for børns medindflydelse, engagement og deltagelse. Studierne har fx fokus på, hvordan dagtilbuddets rammer (fx den fysiske indretning, rutiner og leg) har indflydelse på børns deltagelse og medbestemmelse samt balancen mellem voksenstyring og børnenes perspektiver og interesser. Der er også studier, som fokuserer på børnenes opfattelse af medbestemmelse og indflydelse på dagtilbuddets hverdag, mens andre studier har fokus på, hvilken betydning karakteristika, fx køn, har for børns deltagelsesmuligheder. En række af studierne kobler samtidig børns deltagelse og deltagelsesmuligheder til demokratisk dannelse.

Axelsson, K., Hägglund, S. & Sandberg, A. (2015). Entrepreneurial Learning in Education: Preschool as a Take-Off for the Entrepreneurial Self. *Journal of Education and Training*, *2*(2), 40-58.

Formål

Studiets formål er at undersøge, hvilken pædagogisk praksis der understøtter eller hindrer udviklingen af iværksætterkompetencer (entrepreneurial skills) blandt børn i et svensk dagtilbud (preschool). Udover at undersøge selve iværksætterfænomenets karakteristika søger studiet at belyse forskellige forståelser af konceptet for derigennem at blive klogere på stimuleringen af iværksætterkultur i en dagtilbudskontekst. Forfatterne ønsker således at skabe en dybere forståelse af, hvordan man kan udvikle en iværksætterorienteret praksis, da svenske dagtilbud i stigende grad forventes at fremme iværksætterkompetencer hos børn. Ydermere bestræber undersøgelsen sig på at nuancere den samfundsmæssige debat om en tidlig iværksætterfremmende pædagogisk indsats for derved at forholde sig kritisk til, om masseproduktionen af iværksættere er et ønskværdigt eller nødvendigt samfundsmæssigt fremtidsscenarie.

Resultat

Studiets resultater præsenteres under fire hovedtemaer, som på forskellig vis er knyttede til iværksætterfænomenet. Disse temaer er konstrueret på baggrund af følgende gennemgående tendenser i det samlede datamateriale: (1) løbende refleksion, (2) aktiv deltagelse, (3) meningsfulde læringssituationer og (4) tolerant atmosfære. Under temaet 'løbende refleksion' viser studiet blandt andet, at pædagogernes beskæftigelse med iværksættertemaet har påvirket deres respektive arbejdsmetoder. Samtidig giver pædagogerne udtryk for, at forløbet i højere grad har motiveret dem til at reflektere kritisk over egen praksis i forskellige læringssituationer. Temaet 'aktiv deltagelse' indfanger forholdet mellem voksen- og børnestyrede aktiviteter. Studiet viser, at børnestyrede aktiviteter har en positiv indflydelse på udviklingen af børns iværksætterkompetencer. Et andet centralt forhold i børns tilegnelse af iværksætterkompetencer er at skabe 'meningsfulde læringssituationer'. Her viser studiet eksempelvis, at aktiviteter, der primært igangsættes af børns egne viljer og interesser, har en positiv virkning på tilegnelsen af iværksætterorienteret læring. Endelig fremhæver forfatterne temaet 'tolerant atmosfære', som vurderes at have betydning for både børnenes og pædagogernes daglige trivsel. I forhold til stimuleringen af børnenes iværksætterkompetencer finder studiet, at skabelsen af åbne miljøer med plads til eksperimentelle udfoldelser især synes at

påvirke læringsudbyttet i en positiv retning. Slutteligt peger studiet også på en række mindre succesfulde situationer i forhold til stimuleringen af børns iværksætterkompetencer. Dette kan eksemplificeres ved praksisser, som er kendetegnet ved en ureflekteret og rutinepræget pædagogisk indsats.

Design

Studiet tager form som et casestudie med deltagelse af fem pædagoger (preschool teachers) fra et svensk dagtilbud, som alle er kvinder med erhvervserfaring, der spænder fra 13 til 30 år. Deltagerne blev rekrutteret i forlængelse af et kursus, hvor temaet om børns iværksætterkompetencer var i fokus. I løbet af dataindsamlingen blev deltagerne bedt om at besvare et spørgeskema, og efterfølgende blev der gennemført et dybdegående kvalitativt interview med én af de deltagende pædagoger. Interviewet blev suppleret af videooptagelser, som pædagogen løbende blev bedt om at forholde sig til.

Bae, B. (2009). Samspill mellom barn og voksne ved måltidet. Muligheter for medlæring? *Nordisk barnehageforskning*, *2*(1), 3-15.

Formål

Formålet med studiet er at undersøge børns muligheder for (med)læring i samspilssituationer omkring måltidet i børnehaven.

Resultat

Studiet finder at børnehavebørnene har gode muligheder for medlæring i forhold til fire forskellige områder, nemlig samtale og dialog, praktisk samarbejde, leg og humoristisk samspil samt grænsesætning. Fortællinger omkring måltidet kan bidrage til læring om hvordan man håndterer forskellighed, og om hvordan gensidige dialoger foregår. Det gælder både for de børn der deltager i fortællingen, og for dem der indtager en lyttende-observerende position. Forskeren påpeger vigtigheden af at pædagogerne overvejer om de regler som mange dagtilbud har omkring måltidet, kan begrænse mulighederne for samspil mellem børnene og mellem børn og voksne og derfor bør gentænkes. Forskeren påpeger desuden at en lyttende deltagerposition rummer læringsmuligheder også for de voksne som herigennem kan få indblik i børnenes kompetencer.

Design

Deltagende observation og interview i to børnehaver med fokus på at få indblik i hvilke muligheder børn har for læring i samspillet omkring måltider i børnehaven. Gennem analyse af eksempler beskrives forskellige former for læringsmuligheder. Studiet fokuserer alene på situationer der beskrives som 'rumlige', dvs. situationer, hvor det pædagogiske personale vurderes at have mulighed for at yde en særlig pædagogisk indsats. (Med 'rumlige' menes der rumlige mønstre og potentiel medlæring i forlængelse heraf. Rumlige processer refererer til samspil som giver børn rum til at udtrykke sig og blive mødt ud fra egne forudsætninger. Centrale kendetegn er lyttende samspilsmåder som fokuseret opmærksomhed, modtagelighed, forsøg på at forstå og velvillig fortolkning fra den voksnes side. Parallelt hermed er rumlige processer også kendetegnet ved bevægelighed og positionsskifte, i betydningen at førskolelærer og barn ikke opfører sig som fastlåste i bestemte roller.)

Castro, S., Granlund, M. & Almqvist, L. (2015). The relationship between classroom quality-related variables and engagement levels in Swedish pre-school classrooms: a longitudinal study. *European Early Childhood Education Research Journal*, 1-14.

Formål

Studiets formål er at identificere indikatorer, der påvirker børns engagement over tid. Engagement er børnenes aktive deltagelse i dagtilbuddets aktiviteter eller rutiner og hensigtsmæssige interaktioner med omgivelserne. Ifølge forfatterne påvirker graden af engagement børns læring, hvorfor engagement ses som en indikator for børnenes virke, trivsel, velbefindende samt involvering i dagtilbuddet.

Resultat

Studiet konkluderer, at dagtilbud i Sverige generelt er af høj kvalitet — særligt i forhold til pædagogernes brug af en emotionel tone, som forklarer det høje observerede niveau af gruppeengagement. Af de tre målte aspekter ved kvalitet er det særligt aspekterne emotionel støtte og stueorganisering, der spiller positivt ind på engagementsniveauet hos børnene. En forklaring på den manglende virkning af det tredje aspekt, undervisningsstøtten, kan ifølge forfatterne være, at undervisningsstøtte virker indirekte på barnets læring ved direkte at påvirke emotionel støtte. Derfor har det tredje aspekt også en virkning, om end den er indirekte og ikke dokumenteret i dette studie. Resultaterne viser endvidere, at de undersøgte dagtilbud i høj grad er karakteriseret ved at have et højt niveau af emotionel støtte, stueorganisering og undervisningsstøtte. Studiet viser, at efterhånden som forholdet mellem pædagog og barn udvikler sig, forbedres de tre målte aspekter ved kvalitet ligeledes signifikant over tid — dog med undtagelse af børnenes engagementsniveau, som forbliver stabilt over tid. Ifølge forfatterne kan dette indikere, at barnets engagement kun bliver ved med at øges i de dagtilbud, hvis kvalitet i forvejen er i den lave ende, fordi der her bliver rum til forbedring af dagtilbudskvaliteten.

Design

I undersøgelsen indgik 55 dagtilbudsafdelinger (preschool units) med i alt 165 pædagoger (teachers), der blev observeret i 12 måneder ved hjælp af Classroom Assessment Scoring System (CLASS), som er et standardiseret observationsinstrument, der bruges til at vurdere dagtilbuddenes kvalitet. Engagement måles via observationer af børnenes koncentration og deltagelse i de forskellige vokseninitierede aktiviteter. Vurderingsinstrumentet måler følgende tre aspekter ved kvalitet i dagtilbuddene: (1) emotionel støtte (vurdering af dagtilbudsmiljøet, graden af følsomhed og lydhørhed hos pædagogen og graden af straf eller respekt), (2) organisering af stuen (effektiv adfærdsstyring, klare forventninger, proaktivitet, effektiv tidsbrug, effektive rutiner og overgange samt fremme af børnenes interesser og engagerende fremgangsmåder) og (3) undervisningsstøtte (kvalitet af feedback og sprogjustering, dvs. samtaler, åbne spørgsmål, gentagelse, udvidelse, dernæst argumentation, kreativitet, integration). Pædagogerne blev observeret i løbet af forskellige hverdagsaktiviteter sammen med enkelte eller flere børn. Data blev dernæst analyseret gennem statistiske analyser.

Emilson, A. (2008). *Det önskvärda barnet: Fostran uttryckt i vardagliga kommunikations-handlingar mellan lärare och barn i förskolan*. Göteborg: Göteborgs Universitet.

Formål

Afhandlingen har til formål at indsamle viden om hvordan støtte/opdragelse bliver udtrykt i hverdagens kommunikationshandlinger mellem barn og pædagog i svenske dagtilbud. Afhandlingen

består af tre empiriske studier med fokus på: 1) hvordan fokus på småbørns deltagelse kan forstås som to forskellige læringssituationer, 2) hvordan småbørn kan udøve indflydelse i samlingssituationer med lærerkontrol, 3) hvilke værdier læreren tillægger betydning, og hvordan disse værdier bliver kommunikeret til børnene.

Resultat

Det første studie viste, at 'stærk klassifikation og snævre rammer' risikerer at begrænse børns deltagelse, hvorimod 'svag klassifikation og brede rammer' fremmer børns muligheder for deltagelse på egne vilkår. Pædagogens interesse for at nærme sig barnets perspektiv, for at skabe mening og dele en virkelighed, for at give bekræftelse og respons, for at være emotionelt nærværende og for at gå ind i åben dialog med barnet udgjorde væsentlige aspekter for barnets deltagelse. Det andet studie pegede på at børns indflydelse i samlinger var begrænsede, men dog forekom på baggrund af børnenes egne valg og initiativer. Børnenes indflydelse afhang af lærerens kontrol der opretholdtes gennem kontrol over kommunikationens hvad og hvor-aspekt, leg, responsivitet og en bestræbelse på at nærme sig et børneperspektiv. Det tredje studie påviste ti specifikke værdier inden for dimensioner af disciplin, omsorg og demokrati. Værdierne blev kommunikeret på forskellige måder, men pædagogens måde at kommunikere med barnet på fik konsekvenser for hvad det var muligt at kommunikere overhovedet. De opdragelsesaspekter som gennem afhandlingens tre studier fremtræder som centrale for at hierarkiske magtstrukturer mellem pædagoger og børn kan ændres, er: pædagogens tilnærmelse til barnets perspektiv, emotionelt nærvær og legeaktiviteter. Når disse aspekter gennemsyrer kommunikationen, ser det ud til at pædagoger og børn mødes i en fælles virkelighedsopfattelse.

Design

Studiet er et casestudie baseret på videoobservationer og interview foretaget i tre børnehaver. I alt har 46 et-til-tre-årige børn (22 piger/24 drenge) og 10 pædagoger deltaget.

Emilson, A. & Johansson, E. (2013). Participation and Gender in Circle-Time Situations in Preschool. *International Journal of Early Years Education*, *21* (1), 56-69.

Formål

Formålet med studiet er at undersøge, hvilke faktorer der er afgørende for svenske og norske børns deltagelsesmåder og muligheder ved samlinger i daginstitutioner, samt hvilken rolle deres køn spiller i den forbindelse. Studiet undersøger, hvordan børns deltagelse formidles til hhv. drenge og piger, og hvilke kønsrelaterede mønstre der opstår i voksen-barn-interaktioner ved samlinger.

Resultat

Studiet finder, at pædagogerne lægger stor vægt på og værdi i samlingsstunderne, der ses som vigtige for styrkelsen af kollektivet. Studiet finder, at der samtidig eksisterer en spænding mellem kollektive og individuelle behov. Studiet viser, at det enkelte barns deltagelse ved samlinger er betinget både af barnets egen villighed til at tage initiativ og af, hvorvidt pædagogen opfordrer det enkelte barn eller gruppen som helhed til aktiv deltagelse. Ved aktivt at engagere sig i den pædagogiske aktivitet (fx historiefortælling) kan børnene få indflydelse på aktiviteten, men studiet finder samtidig, at pigerne oftere tager aktivt del i og er mere trygge ved samlingerne, mens drengene omvendt indtager en mere passiv position. Studiet finder også, at selvom børnene ved samlinger forventes at deltage og opføre sig på særlige måder, så er børnene til stede på deres egne præmisser og kontrollerer selv graden af egen deltagelse. Endelig peger studiet på, at der er en tendens til, at maskulinitet udgør en norm, som femininitet vurderes og værdisættes ud fra, hvilket bl.a. kommer til udtryk ved, at en pædagog under historiefortælling beskriver den kvindelige figur i historien som særlig dygtig, fordi hun kan køre bil, og derved implicit giver udtryk for, at det at kunne køre bil

er en primært maskulin egenskab. Dog skal der tages forbehold for dette sidste resultat, da det udelukkende baserer sig på en af de undersøgte institutioner. Derudover påpeges det også, at det er svært at påvise kønsmønstre i deltagelsessamspillet mellem børn og voksne.

Design

Datamaterialet består af videoobservationer af voksen-barn-interaktioner ved samlinger i både svenske og norske daginstitutioner. Fra hvert land deltog 6 grupper for børn i alderen 1-3 år samt deres pædagoger (i alt 121 børn, heraf 56 drenge og 65 piger, samt 40 pædagoger). Hver børnegruppe blev filmet fire gange under samlinger, hvilket sammenlagt gav 48 rundkredssituationer svarende til 840 minutters videooptagelser.

Eide, B.J., Os, E. & Samuelsson, I.P. (2012). Små barns medvirkning i samlingsstunder. *Nordisk Barnehageforskning*, *5*(4), 1-21.

Formål

Formålet med studiet er at undersøge børns mulighed for deltagelse og medbestemmelse under fællessamlinger i otte norske dagtilbud.

Resultat

Studiet viser, at der under fællessamlingerne ikke gives plads til børnenes medbestemmelse. Børn bliver både set og hørt under fællessamlinger. De bliver lyttet til, når det er deres tur, og pædagogerne vælger fremgangsmåder, således at børnene hver især bliver set og hørt. Under fællessamlingerne tages også højde for børnenes perspektiver i den forstand, at pædagogerne udvælger indhold og metoder, som er tilpasset børnene. Børnene får imidlertid ikke indflydelse på beslutninger, der har betydning for det enkelte barn, børnegruppen og deres hverdag i dagtilbuddet. Børnenes perspektiver blev kun inddraget, når de er i overensstemmelse med pædagogernes planer. Undersøgelsen efterspørger udvikling af mere moderne fællessamlinger, der fremmer børns muligheder for medbestemmelse.

Design

Studiet tager udgangspunkt i otte småbørnsgrupper fra forskellige dagtilbud i Norge. Der indgår mellem ni og 12 børn i hver gruppe. Data omfatter videooptagelser af otte fællessamlinger, hvor længden på fællessamlingerne varierer fra fem til 39 minutter. Studiets rammesættes teoretisk med Shiers model om deltagelse og medbestemmelse. Ved indsamling og analyse af data bearbejdes data i forhold til i alt fem kategorier. Den første angår, hvorvidt og hvordan barnet bliver lyttet til under fællessamlingerne. Den næste er, om barnet bliver støttet i at udtrykke sine meninger. Den tredje er, om der bliver taget hensyn til barnets perspektiver. Den fjerde er, om barnet deltager i beslutningsprocesser. Den femte er, om barnet tildeles magt og ansvar for beslutninger.

Figenschou, G. (2017). *"Full kontroll i barnehagen?": en studie av styring og styringsmentalitet*. Doktoravhandlinger ved NTNU, 2017:286. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap, Institutt for pedagogikk og livslang læring.

Formål

Det overordnede formål med studiet er at undersøge, hvordan styring af børn og ansatte i dagtilbuddet finder sted gennem dagtilbuddets styringsmentalitet. Ved at anvende begrebet *styringsmentalitet* søger forfatteren at forstå, hvordan der i mødet mellem mennesker og mellem mennesker, tid og rum produceres viden, som virker styrende og disciplinerende. Det overordnede formål med studiet besvares gennem tre forskningsspørgsmål: (1) Hvordan får de ansattes forventninger

til og forestillinger om børnene betydning for praksis? (2) På hvilke måder indvirker forskellige former for regulering af tid og rum på de muligheder, børn og ansatte har i hverdagen? (3) Hvilke reguleringer træder frem i interaktionen mellem børn og ansatte i dagtilbuddet?

Resultat

Den første del af analysen fokuserer på de ansattes forventninger til børnene i dagtilbuddet. Forfatterens hovedpointe er her, at de ansattes forventninger til børnene er betydningsfulde, fordi den måde, børn omtales og fortolkes, indvirker på de voksnes handlinger over for barnet. De ansattes forventninger til børnene skabes gennem deres erfaringer med det enkelte barn. Ud fra de egenskaber, børnene vurderes at have, konstruerer personalet forventninger til, hvad det enkelte barn kan eller har mulighed for at gøre. På denne måde reguleres børnenes muligheder i dagtilbuddet ud fra de ansattes forventninger til dem, hvormed de ansattes klassificering af børnene får betydning for, hvem børnene kan være i dagtilbuddet. Forfatteren vurderer, at de ansattes forventninger er influeret af diskurser omkring normalitet. Gennem de ansattes krav til adfærd, deres opfattelser af, hvad børnene skal lære, samt hvad børn må forventes at kunne afhængig af fx alder og køn, reguleres både børn og voksnes adfærd i dagtilbuddet. Dog påpeger forfatteren, at selvom børn styres og reguleres af disse rammer, er de ikke passive objekter, der lader sig forme uden modstand. Børn opdrager også hinanden, de udfordrer og begrænser hinanden, og de inkluderer og ekskluderer.

I den anden del af analysen undersøger forfatteren, hvordan hverdagslivet i dagtilbuddet organiseres gennem reguleringer af tid og rum. Sådanne reguleringer opstår fx gennem de ansattes planlægning af rum og aktiviteter og deres opdelinger af hverdagen. Analysen peger på, at rummenes udformning og indhold har betydning for, hvilke muligheder børn og voksne oplever at have. Ligeledes har opdelingen af tid betydning for børn og voksnes adfærd, fx ved overgange fra én aktivitet til en anden. Det er i høj grad personalet, som står for de forskellige reguleringer, som de dog også selv reguleres af. Modstand udtrykkes gennem alternative praksisser og forsøg på at omgå reguleringerne. Forfatteren vurderer, at flere faktorer kan spille ind på, hvilke reguleringer af tid og rum, som iværksættes, herunder dagtilbuddets styringsdokumenter, praktiske gøremål, forventninger til, hvad dagtilbuddet skal være, forventninger til børns udvikling og læring, tidspres og byggeriet i sig selv. Disse faktorer skaber rammer, som både børn og voksne må forholde sig til og skabe muligheder indenfor.

Den sidste del af analysen fokuserer på interaktionen mellem børn og voksne i dagtilbuddet. Overordnet peger denne analyse på, at børn beskrives som kompetente aktører, der er i stand til at anvende avancerede sociale strategier. Videre viser analysen, at børn og voksne gensidigt regulerer hinandens adfærd. De ansatte og børnene styrer og regulerer både sig selv og hinanden, samtidig med, at de yder modstand mod at blive reguleret. Både børn og voksne udøver således magt og modstand og er aktive aktører i egne og andres liv. Slutteligt peger forfatterens analyse på, at de ansattes brug af magt kan medvirke til at ekskludere enkelte børn i gruppen. Ved den måde, personalet optræder, kan de skabe accept for eksklusion af enkelte børn gennem fx deres brug af blikke og kropssprog i kommunikationen med barnet eller med andre ansatte om barnet.

Design

Forfatteren foretager observationer i fire afdelinger placeret i to forskellige dagtilbud. I det ene dagtilbud observerer forfatteren to afdelinger for børn i alderen 0-3 år, mens hun i det andet dagtilbud observerer to afdelinger for de større børn mellem 3 og 6 år. I de fire afdelinger befinder sig i alt 14 ansatte og 51 børn (otte børn i hver småbørnsafdeling og 17-18 børn i hver af afdelingerne for de større børn). I tillæg til observationerne foretager forfatteren interviews med de ansatte (som har stillingsbetegnelserne pedagogisk leder, vikar, assistent, lærling, fagarbeider og specialpedagog). Endelig inddrages fotografier taget af børnene på de fire afdelinger. Teoretisk er studiet inspireret

af socialkonstruktionisme, sociokulturel teori og poststrukturalisme, med særlig vægt på Michel Foucaults forståelser af magt, diskurs og disciplin, herunder *governmentality*.

Grindheim, L.T. (2014). *Kvardagslivet til barneborgarar. Ein studie av barna si deltaking i tre norske barnehager*. Doktorafhandling for graden philosophiae doctor. Trondheim: Norges teknisk-naturvidenskapelige universitet.

Formål

Studiet er en artikelbaseret ph.d.-afhandling, hvor der indgår 4 artikler. Ph.d.-afhandlingen sætter fokus på børns hverdagsliv og demokrati i en dagsinstitutionskontekst og rejser spørgsmål om børn som medborgere. Det overordnede formål er at undersøge, 1) hvad der skaber mulighed for deltagelse, og hvordan børn deltager i børnefællesskaber, 2) hvordan børn forholder sig til regler og fastlagte strukturer i daginstitutioner, og 3) hvilke rammer der er for børnefællesskaber i daginstitutioner. Overordnet belyser disse spørgsmål demokratisk dannelse i daginstitutioner.

Resultat

På tværs af artiklerne viser afhandlingen, hvorledes daginstitutionernes fysiske indretning, artefakter (fx legetøj) og forventninger til børn skaber vilkår for børns deltagelse i en norsk daginstitutionskontekst. Eksempelvis peges der på, at daginstitutionens rutiner og fx inddeling af børn i grupper er et særligt vilkår. Samtidig viser afhandlingen, hvorledes børn som aktører manøvrerer i forbindelse med disse vilkår. En interessant pointe er, at planlagte aktiviteter, der forsøger at inddrage børn (fx lade børn vælge), ofte giver mindre deltagelse end børns egen leg. Det lader til, at børn er interesserede i deltagelse gennem leg. I den sammenhæng spiller alder, legetøj og børns anciennitet i børnehaven en rolle med hensyn til deres måder at indgå i børnefællesskaber på. På den ene side kan leg ses som en demokratisk dannelsesarena, på den anden side rummer den ikke altid demokratiske elementer som solidaritet og ligeværdighed. Gennem afhandlingen peger forfatteren på, at børns modstand eller vrede kan ses som et tegn på børns agentskab. At være barneborger er noget andet end at være voksenborger, i den forstand at børn er afhængige af voksne og ikke deler samme juridiske rettigheder. Samtidig er det tydeligt, at børn kan andet end voksne og er aktører i eget liv.

I den første artikel er der især fokus på børns legeaktiviteter og de måder, hvorpå deltagelse og medvirken forhandles mellem børn. Legen giver børnene erfaringer med forhandlinger om deltagelse og med, at 'barneborgerskab' i stor udstrækning handler om børnefællesskaber, hvor børnene skaber egne mønstre for at medvirke. Den anden artikel retter blikket mod børns deltagelse i puslespilsaktiviteter. Artiklen viser, hvordan børns deltagelse i puslespilsaktiviteter kan give indsigt i demokratiske praksisser i daginstitutioner. I artiklen peges der på, at puslespilsaktiviteter bliver et fælles projekt mellem børn og kan ses som en demokratisk dannelsesarena. Den tredje artikel sætter fokus på forholdet mellem børns deltagelse og de fysiske rammer i daginstitutionen. Artiklen viser, at arkitekturen rummer en ambivalens mellem frisætning og regulering af børn. Derudover viser artiklen, hvordan børns legende modstand, fx i gemme- og fangelegssituationer, udfordrer traditionelle magtrelationer mellem børn og voksne. I artikel 4 viser analysen, hvordan vrede er en ikke anerkendt følelse mellem børn og personale. Samtidig viser studiet, at konflikter og vrede blandt børnene er almindeligt, og at børn får løst konflikter og også skaber rum for deltagelsesmåder. Forfatteren peger på, at det at løse konflikter, på baggrund af at noget opleves som uretfærdigt, udvider fællesskabet mod en højere grad af ligeværdig sameksistens.

Design

Studiet er baseret på etnografisk feltarbejde i tre forskellige daginstitutioner. Der er tale om kortere feltarbejder i perioden 2008-2012. Daginstitutionerne er valgt på baggrund af variation i den fysiske

udformning samt forskellige måder at organisere daginstitutionerne på med hensyn til rum og personale- og børnegrupper. Feltarbejdet inkluderer observationer af børns hverdagsliv, herunder legeaktiviteter og kommunikation og interaktioner mellem børn og ansatte samt observationer af daginstitutionernes fysiske indretning. I daginstitution 1 er der desuden gennemført samtaler (ustrukturerede interview) med børn og ansatte. Studiet er baseret på Wengers begreber om deltagelse og reificering, Biestas demokratiforståelse og til dels Cohens begreber om deltagelse. Derudover inddrages studier om børn og demokrati.

Insulander, E., Ehrlin, A. & Sandberg, A. (2015). Entrepreneurial learning in Swedish preschools: possibilities for and constraints on children's active participation. *Early Child Development and Care*, *185*(10),1545-1555.

Formål

Formålet med studiet er at undersøge, hvorvidt børn i dagtilbud modtager støtte og anerkendelse i deres forsøg på at skabe mening med verden, og i givet fald, hvad der kendetegner denne støtte. Brugen af udtrykket "at skabe mening med verden" henviser til begrebet "iværksætterlæring" (entrepreneurial learning), som betyder, at børn lærer at udforske verden på en kreativ og selvstændig måde.

Resultat

Overordnet peger studiet på, at selvom det er pædagogernes ambition at opfordre børnene til iværksætteri, så giver de undersøgte aktiviteter og opbygningen af dem ikke altid børnene mulighed for at være kreative. Forfatterne finder, at det at være kreativ og udforskende kan være svært for børn i situationer, hvor pædagogerne følger et prædefineret koncept eller har et bestemt mål for øje. Studiet viser dog også, at det kan lade sig gøre at skabe rammer omkring en aktivitet, som hjælper til at fremme børns iværksætterkompetencer. Forfatterne konkluderer, at det centrale er, hvordan pædagogerne tilrettelægger aktiviteten: Hvis en aktivitet planlægges for stramt og med for snævert et formål, så forhindres børnene i at agere frit og selv finde frem til kreative løsninger. I analysen beskrives tre forskellige aktiviteter (én for hvert dagtilbud), hvor børnenes muligheder for at udfolde sig kreativt og aktivt gives vidt forskellige rammer. Under den første aktivitet følges en meget specifik proces, hvor tingene skal foregå efter en bestemt orden. Børnene skal sidde ned ved borde, iklædes en hvid kittel og briller og så arbejde på hver deres opfindelse med de dele, som er lagt frem af pædagogerne. Hver opfindelse består af et stykke pap, hvor forskellige dele limes på. Det er pædagogerne, som styrer limpistolen, således at børnene peger på det sted, de vil have noget sat fast, og så hjælpes af en pædagog. I en sådan kontekst opfordres børnene til at arbejde individuelt med hjælp fra pædagogerne, men de hindres i at tage yderligere initiativ og har kun begrænset mulighed for at påvirke eller ændre aktiviteten. Den anden situation, som analyseres, består af en dramaaktivitet, en styret leg med LEGO og en højtlæsningsseance. Dramaaktiviteten er planlagt af pædagogen og følger en specifik historie og rækkefølge (historien om de tre små grise). Det er muligt for børnene at afprøve forskellige roller og udforske det at optræde, dog inden for de på forhånd givne rammer. I de to andre aktiviteter har børnene en høj grad af frihed til selv at dirigere legen og skabe deres egne regler. I den tredje og sidste aktivitet fremstår både børnenes og de voksnes roller som fleksible, og børnene gives rig mulighed for selv at kontrollere aktiviteten. Til at starte med ser børn og voksne i fællesskab på videoer, billeder og tegninger frembragt i forbindelse med et projekt om robotter. Børnene kan selv klikke rundt mellem billederne på skærmen og komme med kommentarer til forløbet eller præsentere egne værker. Efter fællesseancen arbejder børnene med deres værker. De opfordres af de voksne til selv at finde materialer, bruge limpistolen og i det hele taget selvstændigt bevæge sig rundt i aktiviteten. I denne kontekst er det muligt for børnene at deltage aktivt, men det accepteres også, at man ikke deltager eller vælger at lave noget, som ligger uden for det fælles tema for projektet. Denne frihed illustreres med en pige, som dels ikke ønsker at fremvise sine værker, dels vælger at udforme en sommerfugl frem for en robot,

og bliver støttet i sine valg af de voksne. Det fremhæves i analysen, hvordan pædagogerne her vælger ikke at fremhæve bestemte løsninger frem for andre, men i stedet overlader det til børnene selv at afprøve forskellige strategier og være innovative på egen hånd. I løbet af aktiviteten sætter pædagogerne ord på de begreber, som kommer op, og opfordrer børnene til selv at dokumentere deres læringsprocesser.

Design

Studiet er udført i tre dagtilbud (preschools), der af dagtilbuddene selv beskrives som dagtilbud, der arbejder i overensstemmelse med en iværksættertilgang (entrepreneurial approach). I alt deltog ni pædagoger (preschool teachers) samt børn i alderen 3 til 5 år i undersøgelsen. Datamaterialet udgøres af videooptagelser af aktiviteter, hvor der arbejdes med børnenes iværksætterkompetencer. Analysen baseres på tre længerevarende videoobservationer (60-120 minutter), én for hvert dagtilbud.

Pettersvold, M. (2015). Barns perspektiver på demokrati i barnehagen. *Utbildning & demokrati, 24*(2), 91–109.

Formål

Formålet med undersøgelsen er at få indsigt i børns perspektiver på demokrati i dagtilbuddet samt deres erfaringer med deltagelse og medbestemmelse. Der fokuseres særligt på de ældste børn med henblik på at udforske, hvorvidt børns placering i dagtilbuddets aldershierarki har betydning for, hvordan de håndterer og eventuelt udfordrer de voksnes regler. Forfatteren arbejder ud fra følgende overordnede forskningsspørgsmål: (1) Hvilke opfattelser har børnene af demokrati og demokratiske processer? (2) Hvordan anskuer børnene deres egne muligheder for at tage del i demokratiske beslutninger? (3) Hvilke børnestemmer bliver anerkendt, og med hvilke konsekvenser? Det sidste spørgsmål henviser til, hvordan børns udtryk for uenighed eller modstand mod beslutninger og regler i dagtilbuddet bliver mødt af de voksne. Bliver børnenes kritik anerkendt, og er der nogle former for modstand, som i højere grad imødekommes end andre?

Resultat

Samlet set kaster studiet lys over de forskelle, der eksisterer mellem børns og voksnes interesser i dagtilbuddet. Analysen peger på, at børnene ikke oplever, at de har en mulighed for at sige fra over for uretfærdigheder eller for at blive hørt om deres ønsker. Derfor tyr nogle af børnene til skjulte strategier for at undslippe de voksnes magt. Overordnet vurderer forfatteren, at børnene ønsker et dagtilbudsfællesskab, hvor forskellige ønsker anerkendes, og hvor børn ikke underlægges ubegrundede beslutninger eller føler sig bestemt over på en måde, som skader deres integritet. Forfatteren finder, at demokrati for de fleste børn umiddelbart er et ukendt begreb, men med lidt hjælp til at forstå det forbinder de det ofte med at bestemme sammen. Den gennemgående opfattelse blandt børnene er, at de voksne bestemmer mest. Forfatteren tolker børnenes udsagn sådan, at de skelner mellem legitime og illegitime beslutninger. Legitime beslutninger er dem, der af børnene opfattes som retfærdige og velbegrundede. Det kan godt gå, at de voksne bestemmer over børnene, hvis det sker på et legitimt grundlag, men ikke hvis der bliver truffet beslutninger, som er uretfærdige eller opleves som ubegrundede. På den måde søger forfatteren at vise, at børnene ikke nødvendigvis vil bestemme selv, men at det er vigtigt for dem at blive bestemt over på en retfærdig måde, der ikke udfordrer deres integritet. Derudover peger analysen på, at børnene finder det svært at give udtryk for uenighed i eller modstand mod de beslutninger, som træffes af de voksne i dagtilbuddet. I fraværet af indflydelse opfinder nogle børn derfor skjulte måder at håndtere de beslutninger, de opfatter som illegitime. For eksempel har nogle børn erfaring med at gemme sig for de voksne, når de skal noget, de ikke har lyst til. I den forbindelse vurderer forfatteren, at nogle former for modstand er mere legitime end andre. De børn, der forstår at finde en modstandsform, som passer ind i dagtilbuddets logik, har ifølge forfatteren lettere ved at slippe uden om reglerne

end de børn, som ikke er i stand til at knække koden for, hvad der er passende. Børnene selv taler fx om, at det ikke er passende at være vred eller snakke hele tiden, for så bliver man ikke hørt.

Design

Studiet er baseret på otte gruppeinterviews med i alt 41 5-årige børn fra fire forskellige dagtilbud (barnehager). Interviewene fandt sted i dagtilbuddene og centrerede sig omkring børnenes opfattelser af demokrati og deres oplevelser med medbestemmelse i dagtilbuddet. Som en hjælp til at engagere børnene i interviewsituationen og støtte dem i at beskrive deres egne erfaringer medbragte forfatteren et billede af en dreng på børnenes alder, som de skulle forestille sig var ny i dagtilbuddet. Undersøgelsen sættes ind i en teoretisk kontekst, hvor fokus er på begreber som anerkendelse, magt og modstand. I analysen søges der efter gentagelser og kontraster i børnenes udsagn.

Quennerstedt, A. (2016). Young children's enactments of human rights in early childhood education. *International Journal of Early Years Education, 24*(1), 5-18.

Formål

Studiets formål er at søge viden om, hvordan menneskerettighederne bliver en del af og påvirker helt små børns hverdag i dagtilbuddet, og hvordan børn i alderen 1-3 år udøver menneskerettigheder i dagtilbuddet. Ambitionen er at repræsentere børnenes perspektiver, hvorfor fokus er på børnene og deres handlinger.

Resultat

Overordnet viser resultaterne, at børnene ofte udøver tre typer af menneskerettigheder i dagtilbuddet: (1) retten til ejerskab, (2) retten til indflydelse og (3) retten til ligebehandling og ligeværdighed (equal treatment and equal value). Disse tre typer af menneskerettigheder er udvalgt af forfatteren. Ifølge forfatteren udøver børnene de tre rettigheder på forskellige måder, der også varierer, afhængigt af hvor selvsikkert det enkelte barn tager initiativ og kommunikerer og hævder sin vilje.

Studiet viser, at ejerskab er et altid tilstedeværende og kompliceret rettighedsemne i dagtilbuddet, og at retten til ejerskab kompliceres af det faktum, at de fleste ting i dagtilbuddet tilhører netop dagtilbuddet og ikke én person. Børnene må derfor forholde sig til den kompleksitet, der ligger i at være midlertidige ejere af dagtilbuddets ting, og børnene arbejder hårdt på at forstå de komplekse principper bag ejerskab, og hvordan de skal udøve ejerskab i dagtilbuddet. Børnene forlanger midlertidigt ejerskab af legetøj, steder og forskellige genstande som fx puder. De mest typiske interaktioner vedr. retten til ejerskab er (1) at blive midlertidig ejer af noget, som ikke tilhører barnet, og (2) at fastholde ejerskab af noget, som barnet er midlertidig ejer af. Forfatteren finder, at der er forskelle mellem børnene, når det kommer til måden, hvorpå de interagerer i forhold til ejerskab, og hvor ofte de gør det. Børnenes udøvelse af ejerskab er ofte usikker, og børnenes handlinger formes ofte af en kombination af følgende fem positioner: (1) ejerskab ved at tage en ting, som ingen bruger, (2) ejerskab ved at tage ting fra andre, (3) at påberåbe sig ejerskab på en højlydt og fysisk måde, hvis nødvendigt, (4) at frasige sig ejerskab uden at udvise modvilje, når ting tages fra en, og (5) at være lydhør over for andres ejerskab.

Resultaterne viser, at retten til indflydelse, dvs. retten til at blive hørt og taget hensyn til, også er et stærkt tilstedeværende rettighedsemne for små børn i dagtilbud. De fleste børns udøvelse af retten til indflydelse er karakteriseret ved beslutsomhed og ved, at børnene skrider til handling for at få deres mening hørt og taget hensyn til. Også her finder forfatteren, at der er forskel på børnenes måde at udøve deres rettigheder på. Mange af børnene handler selvsikkert for at opnå indflydelse

på en given situation, mens andre er mere reserverede: Nok tager de initiativ og kommunikerer vilje, men deres signaler er usikre og svage, og de opfanges derfor ikke altid af pædagogerne.

Studiet viser, at børnenes interaktioner med andre i dagtilbuddet involverer situationer, hvor spørgsmål om ligebehandling og ligeværdighed dukker op. Et fænomen i dagtilbuddet, som ifølge forfatteren er tæt forbundet med ligeværdighed, er situationer med turtagning, hvor visse grundregler må følges, hvis adskillige børn gerne vil det samme. Forfatteren finder, at grundreglerne for turtagning dukker oftere op i bestemte dele af dagtilbuddet, som fx ved lågen ind til gyngerne, og at børnene reagerer på normer for ligeværdighed på forskellige måder. Ifølge forfatteren udøver børnene retten til ligebehandling og ligeværdighed ud fra positioner, der (1) anerkender barnets egen værdi, (2) anerkender andres værdi og (3) favoriserer barnets egen værdi.

Design

Studiets empiriske fundament består af observationer af i alt 18 børn i alderen 1-3 år. Observationerne er foretaget i ét dagtilbud (preschool group) og strækker sig over tre uger. Der blev foretaget i alt 60 timers observation med fokus på situationer og interaktioner, hvor børnenes handlinger kunne ses som udtryk for menneskerettigheder. Forfatteren har observeret forskellige dagligdagssituationer såsom fri leg, måltider, voksenstyrede aktiviteter og udendørsaktiviteter. Forfatteren vekslede mellem passiv observation uden interaktion med børnene og aktiv observation, hvor forfatteren interagerede med børnene ved fx at tage del i en leg eller ved at hjælpe børnene. Datamaterialet analyseres med udgangspunkt i menneskerettighedsteorier og teorier om barndomssociologi.

Ribaeus, K. (2014). *Demokratiuppdrag i förskolan*. Doktorsavhandling, Karlstad: Karlstad Universitet.

Formål

Studiet er en ph.d.-afhandling skrevet som monografi. Studiets formål er at undersøge daginstitutionens demokratiske mission, som dette kommer til udtryk gennem pædagogers tale og praktiske arbejde samt gennem børnenes handlinger. Hensigten med undersøgelsen er at skabe viden om, hvordan der i praksis arbejdes med demokrati i daginstitutionen, samt hvilke demokratiske subjekter der støttes og udvikles af pædagoger.

Resultat

Det er en central pointe i afhandlingen, at pædagoger finder det vanskeligt at implementere og arbejde med demokrati i praksis, på trods af at de finder det demokratiske mandat vigtigt. Selvom børns indflydelse og deltagelse indgår som et mål i deres arbejdsplan, så føler pædagogerne ikke, at disse mål nås eller kommer tilstrækkeligt til udtryk i den pædagogiske praksis. Trods disse vanskeligheder med at arbejde eksplicit med demokrati i daginstitutionen, så viser afhandlingens analyser, at pædagogerne tilsyneladende mere ubevidst arbejder med målet om børns deltagelse og indflydelse. Det foregår, når pædagoger gennem deres praksisser er med til at skabe og definere rammer og muligheder for børns indflydelse og deltagelse. Studiet viser desuden, at der er sket et skift fra gruppeorientering i daginstitutionen til et større fokus på det individuelle barn. Resultaterne viser således, at det praktiske arbejde med demokrati i daginstitutionen fokuserer på det enkelte barn som subjekt frem for på gruppen. Hvad børnene angår, viser studiet, at børnene ofte opsøger muligheder for deltagelse og indflydelse, når de byder sig, men de skaber også deres egne muligheder ved selv at tage initiativ og fremlægge ideer om, hvad de gerne vil lave i børnehaven.

Design

Studiet er baseret på feltarbejde udført i perioden mellem 2008 og 2010 i en daginstitution (förskola). Deltagerne udgøres af 5 pædagoger (förskollärere) og 20 børn i alderen 3-6 år. Feltarbejdet bestod af observationer af pædagogers planlægningsmøder og deres arbejde med børnene og af børnenes egne legeaktiviteter. Det empiriske materiale omfatter feltnoter, to fokusgruppeinterviews med pædagoger samt diverse lokale dokumenter som arbejdsplaner og evalueringer. Afhandlingens analyser er informeret af især Biestas demokratibegreb og forståelser af forholdet mellem demokrati og uddannelse. Der trækkes desuden på studier af demokrati i skole og daginstitution, især med fokus på børns indflydelse og deltagelse. Lindes teori om institutionelle narrativer inddrages ligeledes i dele af analysen.

Sandvik, N. (2013). *Medvirkning og handlingskraft i småbarnspedagogiske praksiser: Horisontalt fremhandlet innflytelse.* Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.

Formål

Formålet med studiet er at undersøge, hvordan det er muligt at tænke daginstitutionsbørns (barnehage) deltagelse som forhandlet gennem forskellige agenters handlekraft. Studiet anskuer ikke blot børn og pædagoger som agenter, men også genstande, natur, tid, rum og diskurser anskues som agenter, der kan handle. Ved at anlægge dette perspektiv ønsker studiet at rykke ved forståelsen af børns deltagelse i børnehaven både empirisk og teoretisk.

Resultat

Det første understudie fokuserer på lyttende pædagogik og interessen for børns perspektiver, hvilket spiller sammen med barnets ret til deltagelse. Udgangspunktet er idéen om, at voksne bør lytte til barnet, og at lytning kan skabe rum for børns deltagelse på en måde, hvor børnenes kommentarer ikke blot er kommentarer til den pædagogiske praksis og begivenheder, men hvor kommentarerne også er konstituerende for den efterfølgende pædagogiske praksis. Det andet understudie beskæftiger sig med forskningsprojektets metodiske spørgsmål. Studiet anskueliggør, hvordan forskningstænkningens rum (dvs. hvordan den analytiske proces forløber) er præget af teoretiske begrænsninger, hvor det er nødvendigt at bringe en ny form for teori ind for at udvikle forskningen. Det tredje understudie beskriver, hvordan situationer og materielle virkemidler kan udgøre virksomme typer af handlekraft. Fokus i studiet er på børnenes leg med og omkring en trehjulet cykel. To drenge bruger cyklen til at stå på, mens den trækkes, mens en tredje dreng ønsker at være med, men så kan cyklen ikke køre. Pædagogerne mener samtidig, at alle tre drenge skal være sammen om at lege med cyklen. Cyklen bliver derfor tillagt forskellige potentialer, alt efter hvem der kigger på, og inviterer også til forskellige former for deltagelse, alt efter hvem der ser på en. Materialerne (her cyklen) bliver således performative agenter, som har handlekraft i sig selv og på den måde får indflydelse på forhandlingen af deltagelse i daginstitutionen. Understudiet konkluderer, at den handlekraft, der er retfærdighedsbaseret (retfærdighedslogik – fx at pædagogerne synes, alle børnene skal være med i legen), ikke umiddelbart spiller sammen med den lyst, der driver en given legesituation. Derudover sætter børnenes handlekraft ind på uforudsete måder, som kan sætte pædagogernes kontrol over situationen ud af spil. Det sidste understudie udfordrer de forhåbninger, der knytter sig til, at det at have kontrol er en tryg måde for pædagogerne at engagere sig i pædagogiske processer på. I de situationer, hvor pædagogerne oplever at miste kontrol, skabes usikkerhed og tvivl hos pædagogerne, men samtidig mobiliseres en kraft for at generobre indflydelse. Studiet i sin helhed lægger overordnet vægt på styrken ved børns handlekraft, som nogle gange er stærk nok til at destabilisere de voksnes handlekraft. Dette sættes i kontrast til diskursers betoning af barnets sårbarhed i meget af den eksisterende forskningslitteratur. Resultaterne af undersøgelsen peger på et skift fra at anse deltagelse som en vertikal fordeling af goder eller privilegier fra

voksen til barn til en mere horisontal forståelse, der åbner op for et fokus på forskellige forhandlingsrum, hvor medvirken forhandles gennem forskellige agenters handlekraft. Studiet konkluderer dermed, at børns deltagelse i daginstitutionerne ikke kun er noget, pædagogerne muliggør gennem deres pædagogiske praksis. Deltagelse er også noget, børnene muliggør gennem deres praksisser (fx omkring leg) i daginstitutionen, samt noget, forskellige materialer (fx cyklen) inviterer til.

Design

Studiet består af fire understudier, der undersøger forskellige former for handlekraft. Det har sit grundlag i en poststrukturalistisk forskningstilgang, hvor forskeren ikke ser struktur eller begreber som faste og statiske, men derimod foranderlige. Der ses således fx på konstruktionen og dekonstruktionen af begreber. Det empiriske datamateriale består af to mundtlige fortællinger fortalt af to studerende på pædagoguddannelsen i Norge, observationer af børn og personale i to svenske daginstitutioner, hvor børnene er under tre år, fokusgruppeinterviews med tre børnehavepædagoger og ni fokusgruppeinterviews med tre pædagogstuderende og en uddannet pædagog. Data er indsamlet i en periode på seks måneder. På baggrund af de empiriske data konstruerer forskeren seks empiriske eksempler, som skal illustrere filosofferne Deleuze og Guattaris poststrukturalistiske perspektiv og - i samspil med malerier af kunstneren Lars Elling - udfordre og udvikle forståelsen af børns deltagelse i daginstitutioner.

Svensson, A. S. (2009). *Den pedagogiska samlingen i förskoleklassen. Barns olika sätt att erfara och hantera svårigheter*. Göteborg: Institutionen för pedagogik och didaktik, Göteborgs Universitet.

Formål

Studiet undersøger, hvordan børn i dagtilbud oplever og håndterer problemer. Undersøgelsen har til formål at øge forståelsen af børns adfærd i situationer der for dem opleves som vanskelige. Forskningsspørgsmålene lyder som følger: Hvad oplever børn som værende svært når der er morgensamling? Hvordan håndterer børn disse problemer? Hvordan forsøger børn at komme ud af disse problemer? Hvad gør pædagoger for at hjælpe børn ud af problemer?

Resultat

Resultatet viser at kommunikation, interaktion, deltagelse og læring er relevante for de måder børns læring og handlinger i dagtilbud former sig på. Når børn og lærere har et positivt forhold i den forstand at den voksne baserer sine handlinger på barnets erfaringsverden, øges også muligheden for aktiv deltagelse og samspil mellem børn og pædagoger. Børns deltagelse omfatter også i et vist omfang at de oplever læringssituationer som mindre alvorlige når barnets perspektiv er taget i betragtning, og når leg og læring integreres i den pædagogiske samling. En god pædagogisk samling tillader at børnene på bedst mulig måde bliver involveret i en integreret lege- og læringssituation hvor de kan arbejde med udfordrende opgaver der vækker interessen for at lære.

Design

Der er tale om et kvalitativt studie med observation og interview (metode: stimulated recall). Derefter er der foretaget en fænomenografisk analyse og en hermeneutisk fortolkningsanalyse. Undersøgelsen omfatter 115 børn fordelt på 15 forskellige dagtilbud. Dataindsamlingsmetoden er videoobservationer og interview med 61 piger og 54 drenge.

Svinth, L. (2010). Børns deltagelse i pædagogiske aktiviteter: Hverdagslivets læringsmuligheder i en børnehave. *Pædagogisk psykologisk tidsskrift*, *47*(2), 149-164.

Formål
Formålet med undersøgelsen er at beskrive hvordan pædagogisk kontrol over og styring af en pædagogisk aktivitet i en dansk børnehave kan fremme eller begrænse børns deltagelse i en aktivitet.

Resultat
Studiet viser at stram kontrol af en aktivitet begrænser børns muligheder for engageret deltagelse, og at stærk styring gør det vanskeligt at skabe plads til børnenes bidrag. Samtidig viser studiet at børnene er engageret i aktiviteten i meget højere grad når klassificeringen og rammesætningen ikke er så stærk. Jo mere fleksible rammerne er for aktiviteten, jo mere lydhøre bliver børnene over for det at være aktivt deltagende i aktiviteten. Forfatteren konkluderer at årsagen til at fleksible rammer giver mere engagerede børn, blandt andet er at børnenes perspektiver på aktiviteten bliver inddraget, hvorved deres deltagelse understøttes.

Design
Datamaterialet består af videoobservationer af en gruppeaktivitet som seks børn og en pædagog deltager i. Fokus for undersøgelsen er at vise hvordan pædagogers styring af en aktivitet kan både fremme og begrænse børns muligheder for aktiv deltagelse. Formålet med aktiviteten er at dokumentere en skovtur børnene har været på, og hele aktiviteten varer omkring 40 minutter. To sekvenser fra datamaterialet bliver trukket ud og analyseret ud fra Basil Bernsteins teori om klassificering og rammesætning.

Svinth, L. (2014). *Samspil og læring – børnehavebørns deltagelsesmuligheder i pædagogisk tilrettelagte aktiviteter*. Ph.d.-afhandling. Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU), Aarhus Universitet.

Formål
Studiets formål er at undersøge, hvordan samspillet mellem pædagoger og børn i børnehaver har betydning for børns muligheder for at deltage i, opleve og lære i pædagogisk tilrettelagte aktiviteter. Gennem fire delundersøgelser, baseret på det samme empiriske datamateriale, anlægger studiet fire forskellige tematiske perspektiver på samspillet mellem børn og pædagoger. Den første artikel undersøger, hvilke bestræbelser, forhindringer og muligheder der findes for børns medbestemmelse. Den anden undersøger, hvordan børns fællesskabende læring, dvs. situationer, hvor to eller flere børn arbejder sammen mod et fælles mål, kan antage forskellige former og følge forskellige veje i pædagogisk tilrettelagte aktiviteter. Den tredje undersøger, hvorledes affektive kræfter, fx intensitet, stemning, spændinger og ladethed, der udfolder sig relationelt, påvirker samspil og subjekter i gensidigt konstituerende udvekslinger mellem voksne og børn. I den fjerde artikel er spørgsmålet, hvordan pædagoger i samspillet med børn veksler mellem eget perspektiv og børnenes perspektiv, og hvilken betydning disse skift i perspektiver får for børns deltagelsesmuligheder.

Resultat
Studiets resultater præsenteres overordnet og i de fire delundersøgelser. På tværs af de fire delundersøgelser konkluderes der, at selvom børn og pædagoger er medskabere i samspillet, sker medskabelsen fra forskellige positioner. Disse positioner får betydning for børns forskellige muligheder for deltagelse og dermed også for de oplevelser og erfaringer, de pædagogiske aktiviteter giver mulighed for. I første delundersøgelse undersøges det, hvordan børns medbestemmelse fremtræder og formes i forbindelse med pædagogisk tilrettelagte aktiviteter. Denne undersøgelse viser, at

børns medbestemmelse primært igangsættes på børnenes initiativ. Medbestemmelse forhandles verbalt og kropsligt i samspillet mellem børn og voksne. Undersøgelsen finder yderligere, at børn ikke har lige deltagelsesmuligheder i de pædagogiske aktiviteter, og at sproglige ressourcer og børnenes position i børnegruppen har betydning for deres mulighed for medbestemmelse. I anden delundersøgelse undersøges det, hvordan børns fællesskabende læring kan antage forskellige former og udvikle sig i forskellige retninger i pædagogisk tilrettelagte aktiviteter. Denne undersøgelse viser, at pædagogerne sjældent lægger op til, at børn skal samarbejde og trække på hinandens ressourcer. Samarbejde foregår oftest spontant og på børnenes initiativ, når børnene samarbejder ved fx at hjælpe hinanden. Der peges på, at børn inspirerer, hjælper og efterligner hinanden i deres fællesskabende læring. I delundersøgelse tre undersøges det, hvilken betydning affektive kræfter har i samspillet mellem børn og voksne i forbindelse med pædagogisk tilrettelagte aktiviteter. Affektivitet er i denne sammenhæng et teoretisk informeret begreb. Denne undersøgelse viser, at affektiviteten guider børnenes deltagelse, og udviklingen i samspillets intensitet synliggør, hvordan børnenes deltagelsesmuligheder er ujævnt fordelt. Den fjerde og sidste delundersøgelse undersøger, hvordan pædagoger i samspillet med børn veksler mellem deres eget perspektiv og børnenes perspektiv, og hvilken betydning denne vekslen har for børnenes deltagelsesmuligheder. Undersøgelsen viser, at det trods forskellige vægtninger af børnenes og pædagogernes perspektiver i samspillet mellem dem primært er pædagogernes perspektiv, der dominerer, samt at åbenhed over for ændringer i aktiviteten, der tilgodeser børnenes perspektiv, kun forekommer glimtvist. Samtidig viser undersøgelsen, at pædagogernes åbenhed over for barnets perspektiv styrker barnets engagement og deltagelse.

Design

Studiet består af fire delundersøgelser med selvstændige forskningsspørgsmål og tematiske perspektiver. Det empiriske materiale består i alle delundersøgelserne af: videoobservationer af voksen-børn-samspil i forbindelse med 24 pædagogisk tilrettelagte aktiviteter foretaget i to daginstitutioner i 2008. Den ene er en børnehave for 2,7-6-årige, mens den anden er en aldersintegreret institution for 0-6-årige. I 2009-2011 foretog forfatteren i de samme to daginstitutioner også deltagerobservation og lavede nye videooptagelser samt 7 interviews med pædagoger og institutionsledere, havde samtaler med børnehavebørn, og der indgik et spørgeskema besvaret af pædagogisk personale. Forfatteren bruger også lydoptagelser af møder med personalet i de to dagtilbud i forbindelse med projektets udviklingsdel. Endvidere er dagtilbuddenes hjemmesider, pædagogiske læreplaner samt interviews med to pædagogiske konsulenter i kommunens Børne- og Ungeforvaltning anvendt som datamateriale. Teoretisk arbejdes der i afhandlingen med sociokulturelt læringsperspektiv, hvor samspillet mellem pædagoger og børn er i fokus, men børnehavens institutionskultur og institutionens materielle forudsætninger og juridiske grundlag tillægges betydning for samspillet.

Thörner, A. (2017). *”Vi kan inte bara utgå från barnens intresse”: Pedagogers guidning av barns intresse i förhållande till förskolans målstyrning*. Licentiatuppsats. Borås: Högskolan i Borås.

Formål

Formålet er at undersøge, hvordan pædagoger ræsonnerer over og fremmer børns læring i relation til børns egne interesser. Fokus er på (1) hvordan pædagoger guider børns deltagelse som en proces mod at fremme børnenes læring, (2) hvordan pædagoger bekræfter og varetager børns interesse til gavn for børnenes udvikling, og (3) hvordan pædagoger håndterer udfordringer, der drejer sig om respekten for børns interesse og deltagelse i relation til den politiske målstyring af dagtilbuddets indhold.

Resultat

Studiets analyser viser, at pædagoger ræsonnerer over og fremmer børns læring ud fra to didaktiske principper: *Efterfølgende guidning* og *lokkende modificering*. Princippet om efterfølgende guidning indebærer, at pædagogerne er fleksible og lydhøre over for børnenes interesser og spørgsmål, idet de opfanger børnenes egne interesser og arbejder videre med det, børnene selv retter opmærksomhed mod. Derimod indebærer princippet om lokkende modificering, at pædagogerne lokker børnene mod den form for viden, de mener, at børnene har behov for, og at dette sker ud fra forestillinger om, hvilke interesser børnene har. Herved modificerer pædagogerne det, børnene interesserer sig for, og tilpasser det dagtilbuddets læringsmål. Ifølge forfatteren betyder det bl.a., at pædagogerne bliver mindre fleksible i forhold til børnene og deres interesser. Forfatteren finder, at begge principper er en del af dagtilbuddets hverdag, idet pædagogernes måder at guide børnene i hverdagen overlapper hinanden.

Studiet viser, at børnene både styres af pædagogerne, men at de også får indflydelse på hverdagens aktiviteter i dagtilbuddet. Ifølge forfatteren synliggør studiets resultater også, at pædagogerne forsøger at balancere mellem prioriteret indhold i hverdagen, som er styret af de pædagogiske læringsmål, og børnenes egne interesser. Pædagogernes fokus skifter så at sige mellem det enkelte barn og den politiske målstyring af dagtilbuddets indhold. Studiet viser også, at pædagogerne håndterer de forskellige udfordringer, der opstår i bestræbelsen på at bekræfte børnenes egne interesser i relation til læringsmålene, ved at forsøge at skabe et møde mellem børnene og læringsmålene. Ifølge forfatteren sker dette på forskellige måder, f.eks. ved at slå bro over kulturelt forankrede strukturelle vanskeligheder, at forme seriøse men lystfyldte læringsmiljøer, at guide børnene ved hjælp af fiktion og at forene og adskille viden af forskellig karakter. Dertil handler udfordringerne om, at pædagogerne må balancere mellem børnenes mange forskellige interesser.

Design

Studiets empiriske fundament består af 54 dages feltarbejde i to dagtilbud (förskolor) med børn i alderen 2 ½ - 5 år. I alt deltog 47 børn og 15 pædagoger (förskollärare, barnskötare, grundlärare og förskolechef). Forfatteren har observeret forskellige hverdagsaktiviteter og samspil mellem børn og pædagoger, der omhandler sprog, matematik, naturvidenskab og teknik. Det empiriske materiale består af observationer og feltnoter, videoobservationer samt samtaler og interviews med de deltagende pædagoger. Analysen tager afsæt i sociokulturelle perspektiver og Barbara Rogoffs begrebsapparat om *guidet deltagelse* (guided participation).

Westlund, K. (2011). *Pedagogers Arbete med Förskolebarns inflytande. En demokratididaktisk studie*. Malmö: Malmö högskola.

Formål

Det overordnede formål med afhandlingen er at undersøge pædagogers arbejde med børns indflydelse. Mere specifikt er hensigten med afhandlingen at udføre en konkret beskrivelse af, hvordan pædagogerne arbejder med børnenes indflydelse, og på baggrund af denne beskrivelse at analysere og problematisere dette arbejde.

Resultat

Studiet viser konkrete eksempler på, hvordan pædagoger arbejder med børns indflydelse ved at lade børnene vælge aktiviteter og deltage i planlægningen af dem, vælge legekammerater, vælge, hvilke bøger der skal læses, ved indflydelse på løsninger af problemer og konflikter, samt tage ansvar for det fysiske miljø. Det er forfatterens hensigt, at studiet kan åbne op for diskussioner i dagtilbud om, hvordan der kan arbejdes med børns indflydelse. Afhandlingen bidrager med indsigter i, hvordan begrebet indflydelse forstås i dagtilbuddene, og hvordan denne forståelse virker ind på pædagogernes arbejde med indflydelse. Indflydelse forstås bredt set som et begreb, der omfatter

delagtighed, deltagelse og ansvar. Pædagogernes arbejde med børnenes indflydelse sker dog i en stadig afvejning af frihed og styring.

Design

To afdelinger i ét dagtilbud blev valgt til studiet som følge af pædagogernes interesse for at arbejde med børns indflydelse. Forfatteren observerede aktiviteterne i dagtilbuddet og interviewede pædagogerne før og efter observationerne vedrørende deres forståelser af indflydelse i dagtilbuddet og for at høre deres tolkninger af forfatterens observationsnoter. Materialet blev analyseret ud fra de centrale temaer og i samspil med kritisk, relationel pædagogik.

Winje, A.K. (2017). Å gjøre demokrati i barnehagens kommunikative fellesskap. En studie av de yngste barna sitt språk, barnehagen sin relasjonelle og romlige kvalitet og dets betydning for de yngste barna sin tilgang og meddelelse av livsverden i barnehagen. *Tidsskriftet Barn, 2017*(4), 53-69.

Formål

Forfatteren undersøger, hvordan de yngste børns sprog og kommunikative handlinger kan forstås som initiativer til deltagelse i dagtilbuddets kommunikative fællesskab. Ydermere udforskes det, hvilke relationelle og rumlige kvaliteter, som spiller ind på de yngste børns deltagelse og demokrati i dagtilbuddet.

Resultat

Forfatterens analyse peger på, at de yngste børns initiativer til at ville deltage i kommunikative fællesskaber kommer til udtryk i fire gentagende nonverbale handlinger:

3. Kropslige, lydløse handlinger, som at trække i pædagogens sweater eller pege. Ifølge forfatteren opdages disse handlinger typisk ikke i det store fællesskab, men kan få en anden synlighed i mindre fællesskaber, som i klapvognen.
4. Nonverbalt sprog med lyd, men uden stemme, som at klaske i bordet. Dette sprog opdages af fællesskabet, men fører ikke til dialog eller opretholdelse af kontakt over tid.
5. Børns stemmer efterfulgt af høj volumen, som særligt gør sig gældende, når der skal oprettes kontakt med fællesskabet, holdes gang i dialogen eller barnet vil have lov at deltage i fællesskabet uafhængig af størrelse.
6. Børns stemmer som i udtalt lyd, gråd og latter. De gør sig gældende både i store og små kommunikative fællesskaber.

Disse fire nonverbale handlinger giver børnene forskellige muligheder for at deltage i fællesskabets dialoger og på den måde opleve demokrati. Forfatteren peger på, at de yngste børns forudsætninger for nonverbal deltagelse i nogle tilfælde vanskeliggøres af den rumlige dimension, fx når de bliver placeret i højstole rundt omkring et stort bord med afstand imellem sig. I den sammenhæng har klapvognen med fire sæder ifølge forfatteren et demokratisk potentiale, idet den kan være mødeplads for dialoger i et mindre fællesskab, hvor kroppe og ansigter mødes og sidder tæt.

Design

Studiets empiriske materiale hentes fra forfatterens masterafhandling og underkastes i dette studie en re-analyse. Empirien er indsamlet ved hjælp af videoobservation og feltnoter fra et feltarbejde i en dagtilbudsafdeling. På afdelingen var der ni børn og fire voksne. Fem af børnene var i alderen 1-2 år. Fokus i analysen er på de yngste børns kommunikation. Forfatteren opstiller følgende analytiske spørgsmål: Hvad kendetegner børns differentierede, nonverbale sprog og initiativer til at

ville deltage i kommunikative fællesskaber? Hvordan bliver disse initiativer taget imod af fællesskabet, set i relation til børnenes deltagelse og demokrati? Og hvordan fungerer forskellige relationelle rum som arenaer for kommunikative fællesskaber for de yngste børn? De relationelle rum, som er i fokus i analysen, er henholdsvis måltidssituationen i dagtilbuddet og en tur i en klapvogn med fire pladser. Analysen er inspireret af hermeneutik og teori om "andengangsanalyser".

4 Studier om børns brede udvikling og læring

Studierne i dette undertema har særligt fokus på børns brede udvikling og læring. I dette undertema indgår studier, som fokuserer på forskellige dele af et barns udvikling, bl.a. neurologisk, kognitiv, social og emotionel udvikling, og studier som fokuserer på læring i bred og/eller afgrænset forstand, fx iværksætterkompetence. Studierne har fokus på, hvilke faktorer, som fremmer børns læring, fx kvaliteten af dagtilbuddets fysiske miljø og materialer samt dagtilbuddets hverdag med fx leg og gentagelsessituationer. Der er også studier, som har fokus på opfattelsen af læringsbegrebet, og hvordan børn opfatter læring i en dagtilbudskontekst.

Dalli, C. et al. (2011). *Quality early childhood education for under-two year-olds: What should it look like? A Literature review*. Ministry of Education, New Zealand.

Formål

Reviewets formål er at frembringe viden, som kan være med til at understøtte kvaliteten af dagtilbud i New Zealand. Reviewet fokuserer på børn under to år og søger svar på følgende tre hovedspørgsmål:

- Hvordan ser kvalitetsdagtilbud for børn under to år ud ifølge forskningsbaseret evidens? Hvad er kendetegnene eller dimensionerne af kvalitet? Hvordan varierer disse som følge af barnets alder og andre hovedfaktorer?
- I hvilken grad reflekterer den nuværende dagtilbudspraksis for børn under to år i New Zealand, hvad der er kendt fra forskning om kendetegn/dimensioner af kvalitet for denne gruppe? Hvad kan understøtte en fremtidig overensstemmelse med disse kendetegn?
- Hvad ved vi om dagtilbuddenes evne til at forbedre udfald *(outcomes)* for børn under to år i udsatte positioner (defineret som lav socioøkonomisk status, Māori, Pacific eller andre baggrunde, som indbefatter risikofaktorer eller sårbarhed). Hvad menes med kvalitet i disse projekter, og hvilke variable er på spil? Hvad virkede?

Resultat

Reviewet konkluderer, at der er stærke incitamenter for politiske beslutningstagere til at sikre: 1) En god normering af voksne i forhold til børn, 2) Fortsat kompetenceudvikling, inklusiv i det specialpædagogiske område af pædagogik for små børn 3) og miljøer, som har et lavt niveau af stress.

Forskning viser, at der er to hovedårsager til, at ovenstående variable er særligt vigtige for læring og omsorg for spædbørn. For det første er voksne mere tilbøjelige til at være afstemte med de mindste børn, når de har ansvar for en mindre børnegruppe og opnår vedvarende træning, som er baseret på specialiseret viden og egenskaber. For det andet forstås det nu, at afstemte voksne og

kvalitetsmiljøer har afgørende betydning for spædbørns udvikling og læring. Nogle af disse virkninger ses med det samme, mens andre følger i ungdommen: alle har langsigtede implikationer for individer og samfund.

Reviewet viser, at kvaliteten af dagtilbud på dette tidlige aldersstadie har fordele, som varer ved for spædbørn og deres familier, især for familier fra udsatte positioner, og for samfundet.

Reviewet peger på, at normering er en af de vigtigste faktorer for kvalitet. På baggrund af reviewet anbefales en normering for de 0-2-årige på tre børn pr. voksen. Dertil anbefaler reviewets forfattere entydigt, at 0-2-årige børn organiseres i mindre grupper, da det observeres, at de voksne er varmere og mere støttende og stimulerende i samværet med børnene. Reviewet viser også, at de voksne deltager i flere børneinitierede aktiviteter, når børnene er organiseret i mindre grupper.

Reviewet konkluderer, at der, på tværs af studierne og forskellige kontekster, er konsensus om, at kvalitet i dagtilbud for børn under to år er karakteriseret ved afstemte relationer mellem børn og voksne. Disse forhold understøttes ved en række forbundne elementer, som kan adresseres politisk, fx høj normering, vedvarende professionel udvikling og miljøer med lavt stress niveau. Reviewet konkluderer derfor, at højkvalitetsdagtilbud er en central fremtidig investering for New Zealand.

Design
Reviewet beskriver hvordan den valgte litteratur er indsamlet, og hvilke inklusionskriterier som er blevet benyttet.

Ehrlin, A., Insulander, E. & Sandberg, A. (2015). Perspectives on Entrepreneurial Learning in the Early Years of Education. *Journal of Education and Human Development*, *4*(3), 40-58.

Formål
I 2009 besluttede den svenske regering, at bestræbelserne på at fremme børns og unges iværksætterkompetencer skulle foregå på tværs af hele det offentlige uddannelsessystem fra dagtilbud til videregående uddannelser. På den baggrund kan iværksætterorienteret læring bestemmes som et relativt nyt fænomen i en svensk dagtilbudskontekst. Udgangspunktet for studiet er en grundlæggende antagelse om, at gennemførelsen af lærerplansbaserede krav og tiltag er betinget af den mening, de involverede praktikere tilskriver dem. Formålet med dette studie er derfor at undersøge forståelser af iværksætterorienteret læring blandt pædagoger og lærere (pre- and primary school teachers) i svenske dagtilbud (preschools) og skoler (schools) for derigennem at nuancere den foreliggende viden om, hvordan pædagoger oversætter og realiserer det i praksis.

Resultat
Studiet peger overordnet på, at forståelserne af iværksætterorienteret læring er betingede af den kontekst, som det pædagogiske personale befinder sig i. Studiets fund fordeler sig på tre analytiske kategorier, som udspringer af praktikernes opfattelser af konceptet. Den første kategori (entrepreneurial learning as entrepreneurship) viser, hvordan det pædagogiske personale søger at fremme børnenes iværksætterkompetencer ved at facilitere samarbejdsbaserede aktiviteter, som retter sig mod den virkelige verden. Dette eksemplificeres af et musicalforløb, hvor forældre og andre interessenter inviteres som publikum. Den anden kategori (entrepreneurial learning as science and technology) udspringer af forståelsen af iværksætterkonceptet som noget innovativt. Her viser studiet blandt andet, hvordan de involverede praktikere udfordrer børnene til at indtage rollen som opfindere, hvilket tilskynder dem til at tage individuelle valg fremfor at kopiere deres jævnaldren-

des adfærd. Endelig belyser den tredje kategori (entrepreneurial learning as personal development), at iværksætterorienterede processer foranstaltes med henblik på at stimulere børnenes kreative, imaginære, selvtillidsmæssige og sociale kompetencer. Denne udvikling synes eksempelvis at blive stimuleret gennem dramaøvelser, hvor børnene rustes til at stå frem og optræde foran et publikum.

Design

Artiklen tager form som et etnografisk studie. Dataindsamlingen er foretaget med en 'stimulated recall'-tilgang, hvor udgangspunktet for de gennemførte interviews er en videooptagelse af informanternes egen praksis. Ved hjælp af denne metode inviteres informanterne til at tilkendegive deres respektive opfattelser og forståelser af det udforskede fænomen. Dataindsamlingen foregik i Sverige i 2014 og involverede både praktikere og børn fra dagtilbud og skoler. Datagrundlaget udgøres af empiri fra tre dagtilbud med børn på 3-5 år og to grundskoler med børn fra en svensk børnehaveklasse (preschool-class) til og med 3. klasse. Dataindsamlingen blev suppleret af semistrukturerede interviews, hvor informanterne blev bedt om at forholde sig til en række åbne spørgsmål om iværksætterorienteret læring. Herudover blev de præsenteret for videooptagelser af egen praksis, hvilket gjorde det muligt for forskerne at udfordre informanterne med hensyn til deres opfattelser af specifikke praksissituationer. Datagrundlaget er gransket individuelt af artiklens forfattere, hvilket førte til konstruktionen af de præsenterede analytiske kategorier.

Eik, L. T., & Steinnes, G. S. (2017). Flere barn på blokka: Rapport fra et forsknings- og utviklingsprosjekt om vurdering av barns trivsel og utvikling i barnehagen. Høgskolen i Sørøst-Norge. *Skriftserien*, *2017*(18).

Formål

Det overordnede formål er at undersøge, hvordan pædagoger (barnehagelærere) og ledere (styrere) arbejder med vurdering af børns trivsel og alsidige udvikling i dagtilbud (barnehage). Det undersøges blandt andet, hvordan pædagoger og ledere dokumenterer og vurderer børns trivsel og udvikling, hvilke kriterier vurderingerne bygger på, og hvad der præger processer og arbejdsmåder i vurderingsarbejdet.

Resultat

Forfatterne identificerer tre overordnede kategorier, der illustrerer deltagernes oplevelser af arbejdet med vurdering af børns trivsel og alsidige udvikling:

1. Modstand

Studiet viser, at flere pædagoger udtrykker modstand mod at dokumentere og måle børns trivsel, idet de finder det udfordrende og ikke altid muligt at se på et barn, om det trives. Pædagogernes modstand knyttes også til brugen af vurderingsskemaer og kortlægningsværktøjer, fordi de finder det vanskeligt at skulle kategorisere trivsel. Både ejere og ledere udtrykker, at der mangler alternativer til brugen af kortlægningsværktøjer. I pædagogernes modstand spiller også etiske faktorer en tydelig rolle. De etiske begrundelser består bl.a. i bekymringer om, hvorvidt det er rigtigt at vurdere enkeltbørn, og om vurderinger kan føre til et snævert og unuanceret syn på barnet. I begge dagtilbud blev det at vurdere associeret med at skulle sætte sig til doms over børnene samt en frygt for at tage fejl og dermed stemple børnene på en måde, som kunne slå negativt ud for barnet senere. Pædagogerne var særligt optagede af dette, når information om enkeltbørn skulle videregives til skolen eller andre instanser. Overordnet udviser pædagoger og ledere en grundlæggende respekt for børnene og en skepsis over, at for meget skal registreres og dokumenteres.

2. Sprog, begreber og begrundelser

Forfatterne finder, at pædagoger og ledere bruger mange forskellige begreber, når de taler om at vurdere børns trivsel og udvikling, særligt i starten af projektet. Begrebet vurdering blev knyttet til evaluering, refleksion, observation, kortlægningsværktøjer, dokumentation og til udvikling af det pædagogiske arbejde. Overordnet blev begrebet vurdering knyttet til at afgøre, om noget er godt eller dårligt, men flere gav også udtryk for usikkerhed om begrebets betydning. Deltagerne havde også mange associationer knyttet til begrebet trivsel, såsom tryghed, glæde, anerkendelse, humor og venskab. Børn, som trives, blev beskrevet som aktive og glade børn. Begrebet udvikling blev associeret til beskrivelser af børns fremgang og mestring og til stadieteorier, som vurderer børn op mod universelle standarder. Generelt snakkede pædagogerne meget mere om at vurdere børns trivsel end børns udvikling. Dog gav en gruppe af deltagerne udtryk for, at det var lettere at vurdere udvikling end at vurdere trivsel, fordi der er flere tydelige kendetegn på børns udvikling, såsom børns motoriske udvikling, sproglige udvikling og sociale udvikling. Tegn på trivsel blev opfattet som mere personafhængige, fordi børn er forskellige.

Senere i projektperioden blev forståelsen af begreberne vurdering, trivsel og udvikling dog mere nuanceret hos mange af deltagerne.

3. Metoder, tiltag og handlinger

Pædagogerne beskriver, at de bruger en række tilgængelige metoder til at vurdere børns trivsel og udvikling, såsom kortlægningsværktøjer, skemaer, observation og kriterier, som de selv udviklede. Metoderne blev brugt ved behov, for eksempel ved bekymring og kontakt med instanser som PPR (Pædagogisk-psykologisk rådgivning) og som forberedelse til forældresamtaler. Pædagogerne udtrykker, at vurderingsarbejdet ikke var så systematisk, og at det derfor kunne være præget af tilfældigheder. Deltagernes skepsis mod at bruge færdiglavede skemaer blev gerne løst ved, at pædagogerne ændrede og tilpassede skemaerne, således at indholdet i højere grad var foreneligt med det, de selv oplevede som centralt. Senere i projektet gav pædagogerne udtryk for, at deres vurderingspraksis var blevet mere systematisk. De skrev for eksempel oftere observationer ned, som blev drøftet med kolleger på møder.

Design

Studiet afrapporterer et forsknings- og udviklingsprojekt, som er gennemført i ét kommunalt og ét privat dagtilbud (barnehager). Studiet inkluderer i alt 25 pædagoger (barnehagelærere) og tre ledere (styrere), som i en periode på 18 måneder deltog i fire dialogseminarer, hvor de blev præsenteret for forskning om relevante temaer og fik mulighed for at drøfte centrale teorier og begreber knyttet til vurdering af børns trivsel og udvikling. I løbet af projektperioden tog deltagerne også del i netværksgrupper, hvor de reflekterede over forskellige cases og udvekslede erfaringer med deres vurderingspraksis. Datamaterialet består desuden af tre runder af gruppeinterviews med de involverede pædagoger og ledere. Ejerne af dagtilbuddene (eiere) blev interviewet én gang. Forfatterne foretager også en indholdsanalyse af, hvad 'Rammeplan for barnehagen' og dagtilbuddenes årsplaner skriver om vurdering.

Finocchiaro, E. (2016) Neurodevelopment and Early Childhood Education for Low-Income Students: An Analytical Literature Review. *International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE)*, *8*(2), 100-106.

Formål

Reviewets hovedformål er at undersøge, hvordan indsigter fra neurologi og dagtilbudsområdet kan kombineres, særligt i forhold til børn fra socioøkonomisk udfordrede familier. Videnskabelige studier viser, at hjernen udvikler sig hurtigst i de første år af et barns liv, og børns erfaringer i denne

tid kan have stor betydning for deres præstationer senere i livet. Studiet undersøger tre eksterne faktorer, som har en signifikant indflydelse på børns neurologiske udvikling; Interaktion med voksne, barnets hjemmemiljø og miljøet i skolen.

Resultat

Børns hjerner udvikler sig hurtigst i de tidlige år af deres liv og vejer allerede 90% af en fuldt udviklet hjerne, når de starter i børnehave. Det betyder, at eksterne faktorer og børns erfaringer spiller en stor rolle i børns tidlige kognitive udvikling. Artiklen fremhæver tre faktorer, som har stor indflydelse på børns præstationer; Interaktion med voksne og miljøet i hjemmet og i skolen.

Flere studier i reviewet peger på, at interaktion med voksne, hovedsageligt forældre og andre personer, som barnet bruger meget tid sammen med, er en vigtig faktor for børns udvikling. Positive interaktioner med voksne menes bl.a. at være positivt korreleret med matematiske og litterære præstationer og kan øge børns selvregulering og eksekutive funktioner. Interaktion med forældre i form af læsning og samtale med det formål at forstå, har også vist sig at have en stærk sammenhæng med børns sproglige udvikling. Dog er al interaktion med voksne ikke positiv ifølge de inkluderede studier, og forskning viser, at mødres temperament og fjendtlighed over for barnet kan have negativ indflydelse på barnets kognitive og adfærdsmæssige udvikling.

Reviewet fremhæver også, at barnets hjemmemiljø kan have en betydning for deres udvikling. Der er studier der viser, at kvaliteten af børns hjemmemiljø påvirker deres ordforråd, matematiske færdigheder og kan forudsige udfordringer med eksekutive funktioner. Andres studier viser også at udsættelse af stressende situationer og børns søvnmønstre også har stor betydning for netværksdannelsen i hjernen og dermed børns kognitive udvikling. Forskning peger derfor på vigtigheden af, at hjemmemiljøet understøtter søvn og ikke virker stressende på børn. Dette er i sær relevant i relation til lav-indkomst familier, hvor den lave indkomst kan skabe øget usikkerhed og dermed stressende omstændigheder for børnene.

Som det sidste fremhæver reviewet kvaliteten af dagtilbuddenes miljø, som havende stor betydning for børns udvikling og kompetencer, både inden for læsning og matematik. Studier i reviewet viser, at både et fysisk gunstigt miljø og dygtige lærere og pædagoger har stor betydning for børns udvikling. Et fysisk gunstigt miljø kan vedrøre alt fra temperatur, lys og sidepladser til tilfredsstillende rammer for leg, hvor lærere og pædagogers evne til at skabe et beskyttende miljø har betydning for børns udvikling af eksekutive funktioner og kontrol heraf. Artiklen fremhæver yderligere, at gode dagtilbud er særligt gavnlige for børn fra lav-indkomstfamilier. Reviewets forfatter argumenterer for, at en forståelse for neurologien kan hjælpe lærere og pædagoger med at skabe meningsfulde læringsoplevelser og et sikkert og gavnligt læringsmiljø for børnene.

Design

Studiet er et analytisk litteraturreview. Reviewet beskriver hverken hvordan den valgte litteratur er indsamlet eller hvilke inklusionskriterier, som er blevet benyttet.

Kleppe, R., Melhuish, E., & Sandseter, E. B. H. (2017). Identifying and characterizing risky play in the age one-to-three years. *European Early Childhood Education Research Journal*, *25*(3), 370-385.

Formål

Dette studie undersøger forekomsten af og karakteristika ved risikofyldt leg (risky play) blandt børn i alderen 1-3 år. Formålet er at se nærmere på, hvorvidt den eksisterende definition af risikofyldt leg gælder for denne aldersgruppe, eller om alternative definitioner eller tilpasninger er nødvendige.

Risikofyldt leg kan generelt defineres som nervepirrende og spændende former for fysisk leg, der involverer usikkerhed og en risiko for at komme til skade.

Resultat

Forfatterne konkluderer, at den eksisterende definition af og kendetegn ved risikofyldt leg også gælder for børn i 2-3 års alderen. Hvad angår de 1-årige børn, foreslår studiet flere afvigelser fra den eksisterende forståelse af risikofyldt leg. Dette skal ifølge forfatterne naturligvis ses i relation til de 1-årige børns motoriske udvikling og i særdeleshed deres evne til at gå. Analysen viser, at 1-årige børn indgår i færre risikofyldte aktiviteter end de lidt ældre børn, og når de leger, viser de heller ikke samme åbenlyse kropssprog eller ansigtsudtryk som de lidt ældre børn. Ifølge forfatterne udtrykker de 1-årige børn altså færre følelser, særligt når de leger alene. Forfatterne finder, at de 1-årige børns risikofyldte leg typisk er enkeltstående situationer, som er af kort varighed, hvilket også afviger fra de lidt ældre børns risikofyldte leg. Når 1-årige børn indgår i risikofyldte aktiviteter, er det hovedsagligt ved at lege med farlige genstande (elements), hvor begrebet farlig må forstås som subjektivt, dvs. ud fra hvordan 1-årige børn opfatter risici i forskellige situationer. De helt små børns risikofyldte leg involverer altså udforskning og afprøvning af børnenes omgivelser og deres kroppe i relation til omgivelserne.

I et forsøg på at udvide den eksisterende forståelse af risikofyldt leg, foreslår forfatterne at tilføje kategorien "At lege med kraftpåvirkning" (playing with impact), der inkluderer små børns leg ved fx at kaste sig ned i nogle madrasser eller ved at køre sin cykel ind i et hegn, samt kategorien "Risiko gennem observation" (vicarious risk) der involverer små børns observationer af ældre børns risikofyldte leg. Sidstnævnte kategori tolker forfatterne som en før-fase i de helt små børns risikovillighed, som rummer potentielle læringsaspekter. Med baggrund i studiets resultater foreslår forfatterne følgende tilpassede definition af risikofyldt leg: Leg der involverer usikkerhed og udforskning – kropslig, følelsesmæssig, sanselig eller miljømæssig – som kan føre til enten positive eller negative konsekvenser.

Design

Dataindsamlingen bygger på observationer (inklusive videooptagelser og feltnoter) samt kortlægning af forekomsten af risikofyldt leg blandt børn i alderen 1-3 år fra fem forskellige dagtilbud. I alt deltog 26 1-årige børn, 20 2-årige børn og syv 3-årige børn, som blev observeret i 10-12 dage i alt. Gruppen af 1-årige børn blev dog observeret i yderligere tre til fire dage. Børnene blev observeret i alle aktiviteter og overgange mellem aktiviteter, hvor det største formål var at afgøre, om en adfærd kunne karakteriseres som risikofyldt leg. Derfor blev enhver situation, som blev opfattet som potentielt farlig, enten af barnet, personalet eller observatøren, kortlagt og beskrevet med fokus på både personalets og børnenes handlinger, ansigtsudtryk, kropssprog, stemme/lyde og verbale udtryk.

Derudover blev følgende oplysninger indsamlet for hver forekomst af risikofyldt leg: *Hvem* (med koder for enkeltpersoner, køn og alder), *hvad* (med beskrivelser af aktiviteter), *personalets reaktioner/indblanding* (med beskrivelser af interaktion), *sted* (med koder for indendørs/udendørs), *socialitet* (med koder for alene/sammen), og *varighed* (med koder for lang/kort). For at afgøre om børnenes leg kan karakteriseres som risikofyldt, skelnes der i analysen mellem miljømæssige og individuelle karakteristika. De miljømæssige karakteristika defineres ud fra objektiv risiko, som involverer prædefineret, observerbar eller målbar risiko (fx højde, fart, ustabilt underlag), mens de individuelle karakteristika defineres ud fra subjektiv risiko, som indebærer, hvordan barnet opfatter risici i forskellige situationer (fx via kropssprog, ansigtsudtryk, lyde eller ord).

Jensen, B., Jensen, P. & Rasmussen, A.W. (2017). Does Professional Development of Preschool Teachers Improve Children's Socio-Emotional Outcomes. *Labour Economics*, *45*, 26-39.

Formål

I perioden 2011 til 2013 blev et randomiseret kontrolleret forsøg foretaget i danske dagtilbud med henblik på at undersøge, om en intervention målrettet pædagogers professionelle udvikling medførte forbedringer i børns sociale og følelsesmæssige kompetencer. Interventionen bar forkortelsen VIDA (Vidensbaseret indsats over for udsatte børn i dagtilbud) og var målrettet dagtilbudsbørn i alderen 3-5 år, med et særligt fokus på socialt udsatte børn. Formålet med nærværende studie var at undersøge effekten af VIDA-interventionen på børns sociale og følelsesmæssige kompetencer (socio-emotional outcomes). Forskningsspørgsmålene var: (1) Forbedrer professionel udvikling i form af VIDA-interventionen dagtilbudsbørns sociale og følelsesmæssige kompetencer? (2) Hvis ja, varierer effekten for forskellige grupper af børn eller er der en variation i resultaterne baseret på forskelle mellem dagtilbud (fx personaleudskiftning)?

Resultat

Resultaterne viste, at interventionen medførte forbedringer i børnenes sociale og følelsesmæssige kompetencer, særligt hvad angik følelsesmæssige symptomer og adfærdsvanskeligheder. Imidlertid kunne der ikke konstateres en større forbedring blandt socialt udsatte børn sammenlignet med den øvrige børnegruppe. Endelig indikerede resultaterne, at en høj grad af personaleudskiftning kunne fungere som en barriere for interventionens succes, men forfatterne vurderede, at dette aspekt krævede yderligere udforskning.

Design

VIDA-interventionen baserede sig på professionel udvikling for pædagoger, som blev tilbudt i alt 17 dages træning fordelt over to år. Træningen fokuserede på at forbedre og vidensbasere den pædagogiske praksis og bestod af tre elementer: viden, refleksion og aktiviteter. Konkret omhandlede træningsprogrammet fx emner som social arv, inklusion/eksklusion og refleksionsværktøjer. Efter fuldført træning forventedes pædagogerne at tranformere deres teoretiske viden til aktiviteter, som blev udviklet og implementeret lokalt i dagtilbuddene. En aktivitet varede minimum en måned, hvor hele dagtilbuddet arbejdede for at implementere og evaluere på indsatsen.

De 58 deltagende dagtilbud blev udvalgt fra tre forskellige kommuner og delt i henholdsvis en interventions- og en kontrolgruppe, med 29 dagtilbud i hver gruppe. I alt var 686 børn involveret i studiet, herunder 396 børn fra dagtilbud tilhørende interventionsgruppen og 290 børn tilhørende dagtilbud i kontrolgruppen.

Datamaterialet for dette studie bestod af baggrundsinformation indhentet fra de tre deltagende kommuner og Danmarks Statistik samt pædagogers vurderinger af de involverede børns sociale og følelsesmæssige kompetencer, målt med det såkaldte SDQ-skema (Strengths and Difficulties Questionnaire). SDQ-skemaet indeholder fem områder, som blev analyseret både samlet og hver for sig: følelsesmæssige symptomer (depressive/angstprægede reaktioner og tegn på stress), adfærdsvanskeligheder, hyperaktivitet, udfordringer i forhold til andre børn og prosocial adfærd. Vurderinger af børnenes sociale og følelsesmæssige kompetencer blev foretaget umiddelbart før interventionens start (før-test/baseline) og efter interventionsperiodens afslutning (post-test).
Kleppe, R., Melhuish, E., & Sandseter, E. B. H. (2017). Identifying and characterizing risky play in the age one-to-three years. European Early Childhood Education Research Journal, 25(3), 370-385.

Formål

Dette studie undersøger forekomsten af og karakteristika ved risikofyldt leg (risky play) blandt børn i alderen 1-3 år. Formålet er at se nærmere på, hvorvidt den eksisterende definition af risikofyldt leg gælder for denne aldersgruppe, eller om alternative definitioner eller tilpasninger er nødvendige. Risikofyldt leg kan generelt defineres som nervepirrende og spændende former for fysisk leg, der involverer usikkerhed og en risiko for at komme til skade.

Resultat

Forfatterne konkluderer, at den eksisterende definition af og kendetegn ved risikofyldt leg også gælder for børn i 2-3 års alderen. Hvad angår de 1-årige børn, foreslår studiet flere afvigelser fra den eksisterende forståelse af risikofyldt leg. Dette skal ifølge forfatterne naturligvis ses i relation til de 1-årige børns motoriske udvikling og i særdeleshed deres evne til at gå. Analysen viser, at 1-årige børn indgår i færre risikofyldte aktiviteter end de lidt ældre børn, og når de leger, viser de heller ikke samme åbenlyse kropssprog eller ansigtsudtryk som de lidt ældre børn. Ifølge forfatterne udtrykker de 1-årige børn altså færre følelser, særligt når de leger alene. Forfatterne finder, at de 1-årige børns risikofyldte leg typisk er enkeltstående situationer, som er af kort varighed, hvilket også afviger fra de lidt ældre børns risikofyldte leg. Når 1-årige børn indgår i risikofyldte aktiviteter, er det hovedsagligt ved at lege med farlige genstande (elements), hvor begrebet farlig må forstås som subjektivt, dvs. ud fra hvordan 1-årige børn opfatter risici i forskellige situationer. De helt små børns risikofyldte leg involverer altså udforskning og afprøvning af børnenes omgivelser og deres kroppe i relation til omgivelserne.

I et forsøg på at udvide den eksisterende forståelse af risikofyldt leg, foreslår forfatterne at tilføje kategorien "At lege med kraftpåvirkning" (playing with impact), der inkluderer små børns leg ved fx at kaste sig ned i nogle madrasser eller ved at køre sin cykel ind i et hegn, samt kategorien "Risiko gennem observation" (vicarious risk) der involverer små børns observationer af ældre børns risikofyldte leg. Sidstnævnte kategori tolker forfatterne som en før-fase i de helt små børns risikovillighed, som rummer potentielle læringsaspekter. Med baggrund i studiets resultater foreslår forfatterne følgende tilpassede definition af risikofyldt leg: Leg der involverer usikkerhed og udforskning – kropslig, følelsesmæssig, sanselig eller miljømæssig – som kan føre til enten positive eller negative konsekvenser.

Design

Dataindsamlingen bygger på observationer (inklusive videooptagelser og feltnoter) samt kortlægning af forekomsten af risikofyldt leg blandt børn i alderen 1-3 år fra fem forskellige dagtilbud. I alt deltog 26 1-årige børn, 20 2-årige børn og syv 3-årige børn, som blev observeret i 10-12 dage i alt. Gruppen af 1-årige børn blev dog observeret i yderligere tre til fire dage. Børnene blev observeret i alle aktiviteter og overgange mellem aktiviteter, hvor det største formål var at afgøre, om en adfærd kunne karakteriseres som risikofyldt leg. Derfor blev enhver situation, som blev opfattet som potentielt farlig, enten af barnet, personalet eller observatøren, kortlagt og beskrevet med fokus på både personalets og børnenes handlinger, ansigtsudtryk, kropssprog, stemme/lyde og verbale udtryk.

Derudover blev følgende oplysninger indsamlet for hver forekomst af risikofyldt leg: Hvem (med koder for enkeltpersoner, køn og alder), hvad (med beskrivelser af aktiviteter), personalets reaktioner/indblanding (med beskrivelser af interaktion), sted (med koder for indendørs/udendørs), socialitet (med koder for alene/sammen), og varighed (med koder for lang/kort). For at afgøre om børnenes leg kan karakteriseres som risikofyldt, skelnes der i analysen mellem miljømæssige og individuelle karakteristika. De miljømæssige karakteristika defineres ud fra objektiv risiko, som involverer prædefineret, observerbar eller målbar risiko (fx højde, fart, ustabilt underlag), mens de individuelle karakteristika defineres ud fra subjektiv risiko, som indebærer, hvordan barnet opfatter risici i forskellige situationer (fx via kropssprog, ansigtsudtryk, lyde eller ord).

Menning, S. F. (2017). Tracing Curiosity with a Value Perspective. *Nordisk tidsskrift for pedagogikk og kritikk*, *3*(1), 1-16.

Formål

Denne artikel har til hensigt at undersøge et alment begreb, der ofte tages for givet, nemlig *nysgerrighed*. Med afsæt i fire udvalgte policy-/styringsdokumenter for dagtilbudsområdet er formålet med dette dokumentstudie at fremanalysere beskrivelser af begrebet nysgerrighed for derved at undersøge, hvilke dominerende værdimæssige aspekter af nysgerrighed der kan spores på dagtilbudsområdet. Endvidere undersøges det, om der i de udvalgte dokumenter kan identificeres nogle manglende værdimæssige dimensioner.

Resultat

Overordnet viser studiet, at der i de udvalgte dokumenter findes et fremtrædende fokus på fremstillinger af nysgerrighed som en *kompetence* til læring, og i særdeleshed en kompetence til at opnå viden om naturvidenskab, såsom matematiske begreber og naturfænomener. Samtidig peger analysen på, at nysgerrighed udelukkes fra andre centrale læringsområder som f.eks. kunst og musik. Ifølge forfatterne tyder det på, at nysgerrighed har en tættere tilknytning til naturvidenskab end til andre videnområder, såsom 'kunst, kultur og kreativitet' og 'etik, religion og filosofi'. Nysgerrighed beskrives som en kompetence, der er nødvendig for at imødekomme udfordringen med livslang læring, hvor børns tilegnelse af viden er det overordnede mål.

Analysen viser, at andre mulige forbindelser til nysgerrighed kun fremstilles i mindre grad, mens andre værdimæssige aspekter er helt fraværende i de udvalgte dokumenter. Nysgerrighed nævnes i mindre grad i forbindelse med værdiområdet for *demokrati*, hvor de centrale nøgleord er deltagelse og ligeværd (equality). Men også her forbindes nysgerrighed nu og da med kompetence til læring. Analysen viser, at nysgerrighed på den ene side forbindes med kompetence vedrørende fremtidige udfordringer og på den anden side med det at være en fremtidig deltager i samfundet.

Det sidste værdiområde, som forfatteren undersøger, er værdiområdet for *omsorg*, hvor nøgleordene er omsorg (caring), trivsel (well-being), empati, menneskelig værdighed og anerkendelse. Her viser analysen, at interpersonelle relationer ikke synes at være forbundet med begrebet nysgerrighed i de udvalgte dokumenter. Ifølge forfatteren findes der kun et eksempel på noget, der ligner en sammenhæng mellem nysgerrighed og værdiområdet for omsorg, nemlig i rammeplanen hvor det beskrives, at nysgerrighed over for forskelligheder er vigtig i nutidens mangfoldige samfund.

Forfatteren konkluderer, at nysgerrighed fremstilles som et positivt begreb næsten uden spor af moralsk negative aspekter eller bagsider, hvilket repræsenterer en overvejende positiv forståelse af nysgerrighed. Eftersom de analyserede dokumenter ikke nævner mulige bagsider ved nysgerrighed såsom rastløshed, overfladiskhed eller kompromis om privatlivets fred, kan man ifølge forfatteren spørge, om de udvalgte policy-/styringsdokumenter for dagtilbudsområdet formidler en romantisk forståelse af begrebet. Videre konkluderer forfatteren, at de analyserede dokumenter deler et enslydende fokus på nysgerrighed, forstået på den måde at nysgerrighed fremstilles, med få undtagelser, som en kompetence, der fører til et fremtidigt personligt eller samfundsmæssigt udbytte. Herved fremstilles nysgerrighed hverken som en værdi i sig selv eller som en drivkraft for at opleve mening, og forfatteren peger på, at de udvalgte dokumenter mangler en eksistentiel dimension af begrebet nysgerrighed.

Design

Studiet er designet som en kvalitativ indholdsanalyse af en OECD rapport ("Starting Strong III: A Quality Toolbox for Early Childhood Education and Care"), to hvidbøger fra Norge ("Stortingsmel-

ding 41 - Kvalitet i barnehagen" og " Stortingsmelding 24 - Framtidens barnehage") samt den norske "Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver". Som analytisk greb anvendes tre etablerede værdiområder (value fields), som beskrives i flere nordiske læreplaner for dagtilbudsområdet: *demokrati* (democracy), *omsorg* (caring) og *kompetence* (competence). Forfatteren fremanalyserer således mulige forbindelser mellem begrebet nysgerrighed og de nævnte værdiområder.

Ray & Smith (2010). The Kindergarten Child. What Teachers and Administrators Need to Know to Promote Academic Success in All Children. *Early Childhood Education Journal*, *38*, 5–18.

Formål

Revewiet beskriver, hvordan der er sket et skift i opfattelsen af, hvilken rolle dagtilbud spiller. Hvor formålet tidligere i højere grad var at skabe en atmosfære, hvor barnet kunne lege og udforske, bliver der i dag i højere og højere grad stillet politiske krav om akademiske målsætninger. Reviewets hovedargument er i forlængelse heraf, at man skal se det hele barn og at der skal udvikles en balanceret model med udgangspunkt i det hele barn. Reviewet undersøger tre dimensioner af børns udvikling; en kognitiv, en social og en emotionel dimension. Under den kognitive dimension ser forfatterne på, hvordan hukommelsesfærdigheder og multiple læringsstrategier, matematiske og sproglige færdigheder, samt tidlig 'science' orienteret læring biddrager til børns kognitive udvikling gennem 'best practices'. Under den sociale dimension ser forfatterne på vigtigheden af fri leg, voksen-barn relationen og børns temperament og relationer i børnefællesskabet. Under den emotionelle dimension ser forfatterne på kontrol og selv-regulering og emotionel sikkerhed [emotionel security].

Resultat

I den kognitive dimension fremhæver reviewet først og fremmest vigtigheden af, at børns udvikling afhænger af, at børnene øver, gentager øvelser og udvikler praksisser. Børns engagement i de her gentagende praksisser kan bl.a. understøttes ved at de får organiserende opgaver, f.eks. at organisere en ordliste.

I forhold til matematiske færdigheder fremgår det af et tysk studie i reviewet, at læsning af billedbøger understøtter udviklingen af børns matematiske evner, uanset om bogen specifikt handler om matematik og uden forudgående introduktion. Derudover peger artiklen også på, at øvelse af de fire grundlæggende regnearter, særligt addition og subtraktion, effektivt udvikler børns matematiske færdigheder.

Når det kommer til læsning peger artiklen på, at eksplicit formel instruktion understøtter en hurtig udvikling af børns fonologiske opmærksomhed. Samtidig argumenterer forfatterne for, at tidlige interventioner er mest effektive for børn, der har svært ved at opnå fonologiske færdigheder, og at sådanne interventioner skal være korte og intense, og sideløbende med andre aktiviteter i læringsmiljøet. Artiklen nævner derudover også tre programmer, som understøttende for børns fonologiske udvikling: Reading First, Invented Spelling & Computer Assisted Instruction (CAI).

Som det sidste argumenterer forfatterne for, at 'science' kan og bør inkluderes i dagtilbud og at den bedste måde at gøre dette, er at skabe muligheder for både undersøgelsesbaserede tilgange og læring baseret på leg.

Social udvikling i dagtilbud omfatter ifølge reviewet den måde børn lærer at interagere med andre børn og voksne på en konstruktiv måde på. Her fremhæver reviewet særligt legen, som understøt-

tende for denne udvikling. Forfatterne uddyber yderligere, at legen gerne skal være styret af børnene selv, fremfor af den voksne. Forfatterne påpeger også, at fri leg og organiserede lege er gavnlige og vigtige muligheder for sårbare børn.

I den emotionelle dimension understreger forfatterne, at den voksne skal understøtte barnets følelse af tryghed ved at give dem ubetinget støtte. Barnet kan gennem sociale aktiviteter i børnefællesskabet lære at kommunikere effektivt og at kontrollere deres følelser.

Design

Reviewet beskriver hverken hvordan den valgte litteratur er indsamlet eller hvilke inklusionskriterier, som er blevet benyttet.

Sandberg, A., Broström, S., Johansson, I., Frøkjær, T., Kieferle, C., Seifert, A., Roth, A., Tull, M., Ugaste, A., & Laan, M. (2017). Children's Perspective on Learning: An International Study in Denmark, Estonia, Germany and Sweden. *Early Childhood Education Journal*, *45*(1), 71-81.

Formål

Artiklen udforsker, hvordan børn i Denmark, Estland, Tyskland og Sverige beskriver deres egne perspektiver på læring. Formålet med studiet er at få indsigt i børns opfattelser af læring i dagtilbud og øvrige sociale kontekster.

Resultat

Resultaterne peger på, at de deltagende børn generelt er bevidste om deres egen læring og er i stand til at udtrykke deres perspektiver på læring. Børnene beskriver både praktiske, sociale og akademiske aspekter af læring. At lære praktiske færdigheder kan fx handle om at køre på cykel, spille fodbold eller udføre æstetiske aktiviteter. Social læring handler om at kunne lege med andre børn og kende til de regler, som er vigtige for at opbygge gode relationer med voksne og børn. Ligeledes taler børnene om at lære, hvordan man opfører sig korrekt, herunder fx at følge reglerne i dagtilbuddet (classroom rules). Børnenes opfattelse af akademisk læring er centreret omkring matematik, læsning og skrivning. I tæt tilknytning til akademiske færdigheder taler børnene også om at opnå forskellige former for faktuel viden, fx om naturen.

Overordnet giver børnene udtryk for, at man kan lære på fire forskellige måder: (1) på egen hånd, (2) gennem træning, (3) med hjælp fra voksne og (4) sammen med andre børn. Børnene foretrækker at lære i samarbejde med andre og ser voksne og ældre børn som mentorer, der kan træde til og hjælpe, når der er behov for det. Hvis det handler om at lære nye, komplicerede færdigheder, er der brug for hjælp fra en voksen, mens praktiske færdigheder, leg og høflig opførsel læres fra andre børn. Læring kan ifølge børnene foregå både hjemme, i dagtilbud og skole og til fritidsaktiviteter.

Adspurgt hvad de godt kunne tænke sig at lære i skolen, svarer børnene generelt, at skole mest handler om akademiske færdigheder som læsning, skrivning og matematik. Børnenes svar peger på, at børnene ser en klar forskel mellem aktiviteter i henholdsvis dagtilbud og skole i den forstand, at læring i skolen har en klar struktur sammenlignet med dagtilbuddet.

Design

Forskerne anvender fokusgruppeinterviews til at få et indblik i børns syn på egen læring. I alt 181 børn fra de fire lande deltager i 51 fokusgruppeinterviews, med mellem tre og seks børn i hver gruppe. De deltagende børn er i de fleste tilfælde 5-6 år, men i den svenske del af studiet medvirker også 4-årige. I interviewene spørges børnene, hvad læring er, og hvordan man lærer. Derudover

stilles der spørgsmål til, hvor man kan lære, samt hvad børnene gerne vil lære i skolen. Studiet foretages ud fra en børnecentreret tilgang, hvor børn ses som medskabende i forskningsprocessen. De indsamlede data analyseres ved hjælp af kvalitativ indholdsanalyse og tematisk analyse.

Sheridan, S., Samuelsson, I. P. & Johansson, E. (2008). *Barns tidiga lärande: Resultatdialog*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Formål
Studiet har til formål at undersøge hvordan forskellige læringsrammer i det daglige pædagogiske arbejde i børnehaven påvirker børns evner og erfaringer.

Resultat
Resultaterne peger på at der sker store ændringer i børns evne til at gøre sig erfaringer og deltage i forskellige opgaver i løbet af deres tre første år. Herudover viser studiet at der er en positiv sammenhæng mellem børnehavens generelle kvalitet og børns evner og færdigheder i forhold til problemløsning og deltagelse i det pædagogiske arbejde.

Design
Studiet består af et metodologisk studie, et kohortestudie og et viewsstudie. De data som ligger til grund for undersøgelsen, er indsamlet ved hjælp af videoobservation, en til en-interview samt spørgeskema. Deltagerne i undersøgelsen er 116 pædagoger og 230 børn og deres forældre fra 38 forskellige børnehaver.

5 Børns samspil og relationer

Dette undertema indeholder studier, som har fokus på børns samspil og relationer med hinanden. Studierne har eksempelvis fokus på positionering og forhandlinger i dagtilbuddets fællesskaber. Andre studier har fokus på, hvordan der arbejdes med konflikthåndtering i dagtilbuddet, og hvordan mobning kan forebygges.

Johansson, E., & Emilson, A. (2016). Conflicts and resistance: Potentials for democracy learning in preschool. *International Journal of Early Years Education*, *24*(1), 19-35.

Formål

Studiets formål er at undersøge, hvordan børn og pædagoger giver udtryk for modstand i hverdagskonflikter i dagtilbud, og hvordan disse konflikter giver mulighed for læring til og om demokrati (democracy learning). Det undersøges, om og hvordan forskellige meninger bliver ytret i hverdagskonflikter, og om og hvordan disse meninger bliver besvaret og respekteret. Forskellige typer af konflikter og udtryk for modstand, der fx handler om rettigheder, omsorg, sammenhold, regler og den sociale orden i dagtilbud, undersøges.

Resultat

Forfatterne fremanalyserer to hovedkategorier for børns og pædagogers udtrykte modstand i hverdagskonflikter. De to kategorier beskrives ud fra, hvilken plads der gives for læring til og om demokrati i dagtilbud, nemlig Plads til forskellighed (Space for diversity), der illustrerer åbenhed overfor, at forskellige meninger kan ytres og blive hørt, og Plads til enighed (Space for unity), der illustrerer, hvordan alliancer og autoritet skaber både betingelser og begrænsninger for, at meninger kan ytres og blive hørt og/eller ignoreret. Overordnet viser analysen, at begge kategorier af konflikter indeholder muligheder for læring til og om demokrati, men at der også er hindringer.

Forfatterne finder, at børns legesyge (playfulness) og mod (courage) er måder, hvorpå børn udtrykker modstand i interaktionen med såvel andre børn som pædagoger. Børn udtrykker også modstand via sammenhold (solidarity), ved at de i fællesskab stiller krav om, at andre børn fx står til ansvar for deres handlinger. På denne måde kan modstand samle børnene og fremme både deres følelse af at høre til og deres individuelle styrke. Konflikter kan give børnene mulighed for at lære om sammenhold, og hvordan man støtter hinanden, ligesom børnene kan lære om betydninger af eksklusion og inklusion. Resultaterne indikerer, at børnene kan lære, hvordan regler kan udfordres og forhandles, og at konflikter kan bruges til at udtrykke sine meninger. Konflikter kan også give børn mulighed for at lære og erfare, hvad det vil sige at stå ved sine meninger.

Studiet viser, at konflikter giver børn mulighed for at lære, at der i nogle situationer er begrænset plads til barnets egne meninger, og at det ikke altid er en god idé at udvise modstand i situationer, hvor det alligevel er pædagogen (eller en kammerat), der har magten til at bestemme. Konflikter kan også give børn mulighed for at lære, hvordan og hvornår de skal adlyde autoriteter og tilpasse sig den sociale orden uden at stille spørgsmål. Ifølge forfatterne kræver det mod (courage) at udtrykke modstand i sådanne situationer.

Forfatterne understreger, at konflikter ikke i sig selv giver mulighed for uddannelse til og læring om demokrati, men at det er nødvendigt, at konfliktens parter respekterer hinanden som personer med ret til at ytre meninger, hvis konflikter skal give mulighed for læring til og om demokrati i dagtilbud.

Design

Data er indsamlet i fire dagtilbud (ECEC institutions), og i alt 65 1-3-årige børn og 15 pædagoger (teachers) deltog i studiet. Datamaterialet består af 44 timers videoobservationer af pædagog-barn- og barn-barn-interaktioner i både formelle situationer (fx rundkredsaktiviteter) og uformelle situationer (fx fri leg). Videoobservationerne er efterfølgende transskriberet og danner baggrund for en dybdegående analyse, hvortil forfatterne har udvalgt.

Kalkman, K. (2017). *Day care as an integrational arena and inclusive environment: Newcomer Migrant Girls' Sociocultural Transitions and Negotiations of Identity, Home and Belonging*. Doctoral theses at NTNU, 2017:67. Norwegian University of Science and Technology (NTNU), Faculty of Social and Educational Sciences, Department of Social Work.

Formål

Afhandlingens overordnede forskningsspørgsmål er: Hvad faciliterer nyankomne migrantbørns integration og inklusion i det sociale hverdagsliv i dagtilbuddet?

De supplerende forskningsspørgsmål for afhandlingens fire artikler lyder:

1. Hvordan relaterer nyankomne migrantbørns muligheder for deltagelse i at definere deres egne behov sig til pædagogernes holdninger til børnenes behov?
2. Hvordan kan nyankomne migrantbørns forhandlinger omkring inklusion og social positionering forstås som multimodale strategier til at opnå adgang i de gruppeaktiviteter, som finder sted blandt jævnaldrende børn? Med begrebet "modalitet" henviser forfatteren til fx gestik og blikke, men også genstande, som bruges af børnene til at kommunikere deres mening til andre.
3. Hvordan kan rolleleg forstås som repræsentativ for nyankomne migrantbørns sociale tilknytning og trivsel i deres omgivelser?
4. Hvilke sociale og strukturelle forhold bidrager til nyankomne migrantbørns sociale eksklusion fra hverdagslige, børnestyrede aktiviteter i dagtilbuddet?

Resultat

Afhandlingens fire artikler fokuserer på, hvordan migrantpigernes muligheder for at blive inkluderet i dagtilbuddets sociale liv afhænger af både deres egen evne til at forhandle identitet og tilhørsforhold, men også de muligheder, de gives af andre børn og af pædagogerne.

Den første artikel baserer sig på kvalitative interviews med to pædagoger og peger ifølge forfatteren på, at pædagogernes forståelser af de to nyankomne migrantpigers behov er prægede af kulturbundne opfattelser af, hvad der er normal eller "passende" udvikling blandt børn, herunder hvad der kræves for at være skoleparat. Sådanne opfattelser kan ifølge forfatteren influere på, hvordan pædagogerne arbejder med børnene, og på hvilke muligheder børnene har for at deltage i beslutninger vedrørende deres egne behov.
I den anden artikel viser forfatteren ud fra fire narrativer, at multimodale forhandlinger kan udfolde sig i alle dele af børns hverdagsliv i dagtilbuddet. Artiklen peger på, at de to nyankomne migrantpigers forhandlinger om social position er direkte målrettet de børn, der har en høj status i børnegruppen, samt at disse forhandlinger realiseres gennem multimodale kommunikationsformer. Det ses, at social status bestemmes af børns evne til at opretholde og beskytte gruppens interesser og værdier. Dertil kommer, at barnets personlige kvaliteter og evner, såsom evnen til at skrive, kan bruges til at forhandle med og indikere barnets værdi for gruppen.

Den tredje artikel baseres på observationer af den ene af de to nyankomne migrantpigers rolleleg. Forfatteren beskriver, hvordan pigen befinder sig i et grænseland mellem positioner i sine nye dagtilbudsomgivelser, som et resultat af hendes tab af sociale og kulturelle referencepunkter og tilhørsforhold. Pigens daglige forhandlinger og forsøg på at rekonstruere sit sociale tilhørsforhold bruges her til at demonstrere, hvordan nyankomne børns rolleleg reflekterer deres oplevelse af at høre til.

Med udgangspunkt i én videoobservation analyserer forfatteren i den sidste artikel de interaktioner, som finder sted, når en gruppe piger i dagtilbuddet ekskluderer en nyankommet migrantpige fra at deltage i en social aktivitet. Forfatteren bruger denne analyse til at vise, at børnegrupper i dagtilbud er karakteriserede ved kampe om magt og sociale positioner. Forfatteren vurderer, at resultaterne nuancerer den generelle opfattelse af dagtilbud som positive for nyankomne migrantbørn, idet den afslører, at disse børns oplevelser med relationelle konflikter og aggression (relational aggression) risikerer at gå ubemærkede hen, når de finder sted i tilsyneladende harmløse, børnestyrede hverdagsaktiviteter.

Design

I løbet af et ni måneder langt feltarbejde sætter forfatteren fokus på to 4-årige nyankomne migrantpigers oplevelser med at flytte fra en introduktionsgruppe i dagtilbuddet til en almindelig dagtilbudsgruppe med jævnaldrende børn. Feltarbejdet finder sted i ét norsk dagtilbud, hvor der findes både to almindelige dagtilbudsgrupper og to særlige introduktionsgrupper for nyankomne migrantbørn. Studiets empiriske materiale indsamles gennem deltagerobservation, feltnoter og forskellige deltagelsesbaserede metoder, såsom fotografier taget af børnene, rundture i dagtilbuddet og kunstneriske aktiviteter. Ligeledes foretager forfatteren semistrukturerede interviews med to pædagoger (pedagogical leaders) og uformelle samtaler med børn, ansatte og forældre.

Söderström, Å., & Hultman, A. L. (2017). Preschool Work against Bullying and Degrading Treatment: Experiences from an Action Learning Project. *Early Years*, *37*(3), 300-312.

Formål
Det overordnede mål er at undersøge, hvordan daginstitutioner arbejder for at forebygge og afhjælpe mobning og nedværdigende behandling blandt 3-5-årige børn. Forskningsspørgsmålene lyder: Hvad opfattes som udfordringer i arbejdet mod mobning og nedværdigende behandling? Hvilke handlinger og aktiviteter sigtet mod forbedring af arbejdet var planlagt af daginstitutionerne?

Resultat
Resultaterne viser, at størstedelen af udfordringerne i arbejdet mod mobning og nedværdigende behandling blev relateret til forebyggende arbejde, mens fokus på afhjælpende arbejde var mere sjældent. Forfatterne finder, at deltagerne oplevede en sammenhæng mellem at arbejde mod mobning og nedværdigende behandling og mere omfattende arbejde med værdier, der også involverede idéer om at øge børns deltagelse og indflydelse. Forfatterne identificerer i alt fem områder af udfordringer, som repræsenterer de ni deltagende institutioner generelt: (1) Samarbejde med forældre, (2) Forbedring af det systematiske kvalitetsarbejde, (3) Nedværdigende behandling af pædagoger, (4) Håndtering af konfliktsituationer og (5) Et trygt og inspirerende miljø for alle børn.

Derudover finder forfatterne, at institutionernes planlagte handlinger og aktiviteter samlet set var rettet mod at forebygge mobning og nedværdigende behandling ved at etablere tolerante og tillidsfulde relationer i institutionen. Studiet viser blandt andet, at personalet var opmærksomme på konfliktsituationer blandt børn, og at de forsøgte at finde ud af mere om, hvad de rent faktisk gør i børns konfliktsituationer. De planlagte handlinger havde blandt andet fokus på forebyggelse af børns konfliktsituationer ved at udfordre personalets egne normer og værdier.
At arbejde mod mobning og nedværdigende behandling blev beskrevet som en naturlig del af de daglige aktiviteter i institutionerne. Eksempelvis organiserede personalet dialoger om, hvordan deres egne normer og værdier kom til udtryk i praksis, og hvordan disse kunne risikere at bidrage til eksklusion af visse børn. Et formodet resultat af dialogerne var, at personalet ville blive bedre rustet til at håndtere konfliktsituationer.

Forfatterne konkluderer, at de deltagende institutioner er på rette vej i arbejdet mod mobning og nedværdigende behandling ved netop at identificere udfordringer og handlinger forankret i lokale sammenhænge. Dog hæfter forfatterne sig ved, at børnene og deres oplevelser ikke umiddelbart tages i betragtning. Mens næsten alle identificerede udfordringer og handlinger havde fokus på personalet, forældrene, miljøet og/eller pædagogikken, forblev børnene stort set usynlige. Forfatterne fandt altså kun enkelte eksempler i de indsamlede dokumentationer, hvor det var meningen, at børnene skulle være involveret i institutionens arbejde mod mobning og nedværdigende behandling. Det får forfatterne til at konkludere, at de deltagende institutioner overser en helt afgørende pointe i arbejdet mod mobning og nedværdigende behandling blandt børn.

Design
Datamaterialet består af skriftlig dokumentation fra arbejdet med et aktionsforskningsprojekt, som havde til formål at forbedre deltagernes arbejde med værdier (values education) i deres lokale daginstitution, specielt vedrørende arbejde mod mobning og nedværdigende behandling. I alt deltog ni ledere (head teachers) og 20 pædagoger (preschool teachers) fra ni daginstitutioner (preschools), som i løbet af ét år dokumenterede deres arbejde mod mobning og nedværdigende behandling. Det resulterede i et 10 sider langt dokument fra hver af de ni deltagende daginstitutioner,

hvilket udgør datamaterialet for nærværende studie. Dataanalysen er inspireret af tematisk indholdsanalyse, hvortil William A. Corsaros teori om *peer culture* og teorier om aktionslæring anvendes.

Appendiks A – Litteraturliste

International forskning

Finocchiaro, E. (2016) Neurodevelopment and Early Childhood Education for Low-Income Students: An Analytical Literature Review. *International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE)*, *8*(2), 100-106.

Dalli, C. et al. (2011). *Quality early childhood education for under- two-years-olds: What should it look like? A Literature review*. Ministry of Education, New Zealand.

Ray & Smith (2010). The Kindergarten Child. What Teachers and Administrators Need to Know to Promote Academic Success in All Children. *Early Childhood Education Journal*, *38*, 5–18.

Skandinavisk forskning

Axelsson, K., Hägglund, S. & Sandberg, A. (2015). Entrepreneurial Learning in Education: Preschool as a Take-Off for the Entrepreneurial Self. *Journal of Education and Training*, *2*(2), 40-58.

Bae, B. (2009). Samspill mellom barn og voksne ved måltidet. Muligheter for medlæring? *Nordisk barnehageforskning*, *2*(1), 3-15.

Castro, S., Granlund, M. & Almqvist, L. (2015). The relationship between classroom quality-related variables and engagement levels in Swedish preschool classrooms: a longitudinal study. *European Early Childhood Education Research Journal*, 1-14.

Cekaite, A., & Holm, M. K. (2017). The comforting touch: Tactile intimacy and talk in managing children's distress. *Research on Language and Social interaction*, *50*(2), 109-227.

Dolk, K. (2013). *Bångstyriga barn: Makt, normer och delaktighet i förskolan*. Ph.d.-afhandling. Stockholms universitet, Stockholm.

Ehrlin, A., Insulander, E. & Sandberg, A. (2015). Perspectives on Entrepreneurial Learning in the Early Years of Education. *Journal of Education and Human Development*, *4*(3), 40-58.

Eide, B.J., Os, E. & Samuelsson, I.P. (2012). Små barns medvirkning i samlingsstunder. *Nordisk Barnehageforskning, 5*(4), 1-21.

Eik, L. T., & Steinnes, G. S. (2017). Flere barn på blokka: Rapport fra et forsknings- og utviklingsprosjekt om vurdering av barns trivsel og utvikling i barnehagen. Høgskolen i Sørøst-Norge. *Skriftserien, 2017*(18).

Emilson, A. (2008). *Det önskvärda barnet: Fostran uttryckt i vardagliga kommunikations-handlingar mellan lärare och barn i förskolan*. Göteborg: Göteborgs Universitet.

Emilson, A. & Johansson, E. (2013). Participation and Gender in Circle-Time Situations in Preschool. International *Journal of Early Years Education*, *21*(1), 56-69.

Figenschou, G. (2017). *"Full kontroll i barnehagen?": en studie av styring og styringsmentalitet*. Doktoravhandlinger ved NTNU, 2017:286. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap, Institutt for pedagogikk og livslang læring.

Gjems, L. (2017). Learning about concepts through everyday language interactions in preschools. *Psychology in Russia: State of the Art*, *10*(4), 33-44.

Grindheim, L.T. (2014). *Kvardagslivet til barneborgarar. Ein studie av barna si deltaking i tre norske barnehager*. Doktorafhandling for graden philosophiae doctor. Trondheim: Norges teknisk-naturvidenskapelige universitet.

Insulander, E., Ehrlin, A. & Sandberg, A. (2015). Entrepreneurial learning in Swedish preschools: possibilities for and constraints on children's active participation. *Early Child Development and Care*, *185*(10), 1545-1555.

Jensen, B., Jensen, P. & Rasmussen, A.W. (2017). Does Professional Development of Preschool Teachers Improve Children's Socio-Emotional Outcomes. *Labour Economics*, *45*, 26-39.

Johansson, E., & Emilson, A. (2016). Conflicts and resistance: Potentials for democracy learning in preschool. *International Journal of Early Years Education*, *24*(1), 19-35.

Kalkman, K. (2017). *Day care as an integrational arena and inclusive environment: Newcomer Migrant Girls' Sociocultural Transitions and Negotiations of Identity, Home and Belonging*. Doctoral theses at NTNU, 2017:67. Norwegian University of Science and Technology (NTNU), Faculty of Social and Educational Sciences, Department of Social Work.

Kleppe, R., Melhuish, E., & Sandseter, E. B. H. (2017). Identifying and characterizing risky play in the age one-to-three years. *European Early Childhood Education Research Journal*, *25*(3), 370-385.

Menning, S. F. (2017). Tracing Curiosity with a Value Perspective. *Nordisk tidsskrift for pedagogikk* og kritikk, *3*(1), 1-16.

Pettersvold, M. (2015). Barns perspektiver på demokrati i barnehagen. *Utbildning & demokrati*, *24*(2), 91–109.

Quennerstedt, A. (2016). Young children's enactments of human rights in early childhood education. *International Journal of Early Years Education*, *24*(1), 5-18.

Ribaeus, K. (2014). *Demokratiuppdrag i förskolan*. Doktorsavhandling, Karlstad: Karlstad Universitet.

Sandberg, A., Broström, S., Johansson, I., Frøkjær, T., Kieferle, C., Seifert, A., Roth, A., Tull, M., Ugaste, A., & Laan, M. (2017). Children's Perspective on Learning: An International Study in Denmark, Estonia, Germany and Sweden. *Early Childhood Education Journal*, *45*(1), 71-81.

Sandvik, N. (2013). *Medvirkning og handlingskraft i småbarnspedagogiske praksiser: Horisontalt fremhandlet innflytelse.* Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.

Sheridan, S., Samuelsson, I. P. & Johansson, E. (2008). *Barns tidiga lärande: Resultatdialog*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Skantz Åberg, E. (2017). 'Horrible or happy – we'll have a little grey now': aesthetic judgements in children's narration with an interactive whiteboard. *International Journal of Early Years Education*, *25*(1), 72-88.

Sjöman, M., Granlund, M., & Almqvist, L. (2016). Interaction processes as a mediating factor between children's externalized behavior difficulties and engagement in preschool. *Early Child Development and Care*, *186*, 1649-1663.

Svensson, A. S. (2009). *Den pedagogiska samlingen i förskoleklassen. Barns olika sätt att erfara och hantera svårigheter*. Göteborg: Institutionen för pedagogik och didaktik, Göteborgs Universitet.

Svinth, L. (2010). Børns deltagelse i pædagogiske aktiviteter: Hverdagslivets læringsmuligheder i en børnehave. *Pædagogisk psykologisk tidsskrift*, *47*(2), 149-164.

Svinth, L. (2013). Det pædagogiske samspils bevægende kraft: Affektivitet og læringsmiljø er i dagsinstitutioner. *Pædagogisk Psykologisk Tidsskrift*, *50*(3), 35-50.

Svinth, L. (2014). *Samspil og læring – børnehavebørns deltagelsesmuligheder i pædagogisk tilrettelagte aktiviteter*. Ph.d.-afhandling. Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU), Aarhus Universitet.

Söderström, Å., & Hultman, A. L. (2017). Preschool Work against Bullying and Degrading Treatment: Experiences from an Action Learning Project. *Early Years*, *37*(3), 300-312.

Thörner, A. (2017). *"Vi kan inte bara utgå från barnens intresse": Pedagogers guidning av barns intresse i förhållande till förskolans målstyrning*. Licentiatuppsats. Borås: Högskolan i Borås.

Westlund, K. (2011). *Pedagogers Arbete med Förskolebarns inflytande. En demokratididaktisk studie*. Malmö: Malmö högskola.

Winje, A.K. (2017). Å gjøre demokrati i barnehagens kommunikative fellesskap. En studie av de yngste barna sitt språk, barnehagen sin relasjonelle og romlige kvalitet og dets betydning for de yngste barna sin tilgang og meddelelse av livsverden i barnehagen. *Tidsskriftet Barn*, *2017*(4), 53-69.

Appendiks B – Metode

I det følgende beskrives det metodiske grundlag, som denne og de øvrige vidensopsamlinger om læreplanstemaerne bygger på, herunder afgrænsning, begrebsafklaring og søgeproces.

Afgræsning og begrebsafklaring

Vidensopsamlingerne lægger sig op ad beskrivelserne af de seks læreplanstemaer i den styrkede pædagogiske læreplan (Børne- og Socialministeriet, 2018). I den styrkede pædagogiske læreplan står der om læreplanstemaerne, at dagtilbuddet skal have fokus på at se de seks læreplanstemaer i sammenhæng og samspil med hinanden for at sikre, at den pædagogiske praksis, set fra et børneperspektiv, ikke forekommer opsplittet i seks adskilte temaer. De seks læreplanstemaer har til hensigt at sikre en bred læringsforståelse og fokus på forskellige centrale elementer i børns læring og udvikling. Der er fastsat en indholdsbeskrivelse for hvert læreplanstema, som beskriver de overordnede elementer, som ligger i det enkelte læreplanstema. Disse seks indholdsbeskrivelser danner udgangspunkt for hver af de seks vidensopsamlinger.

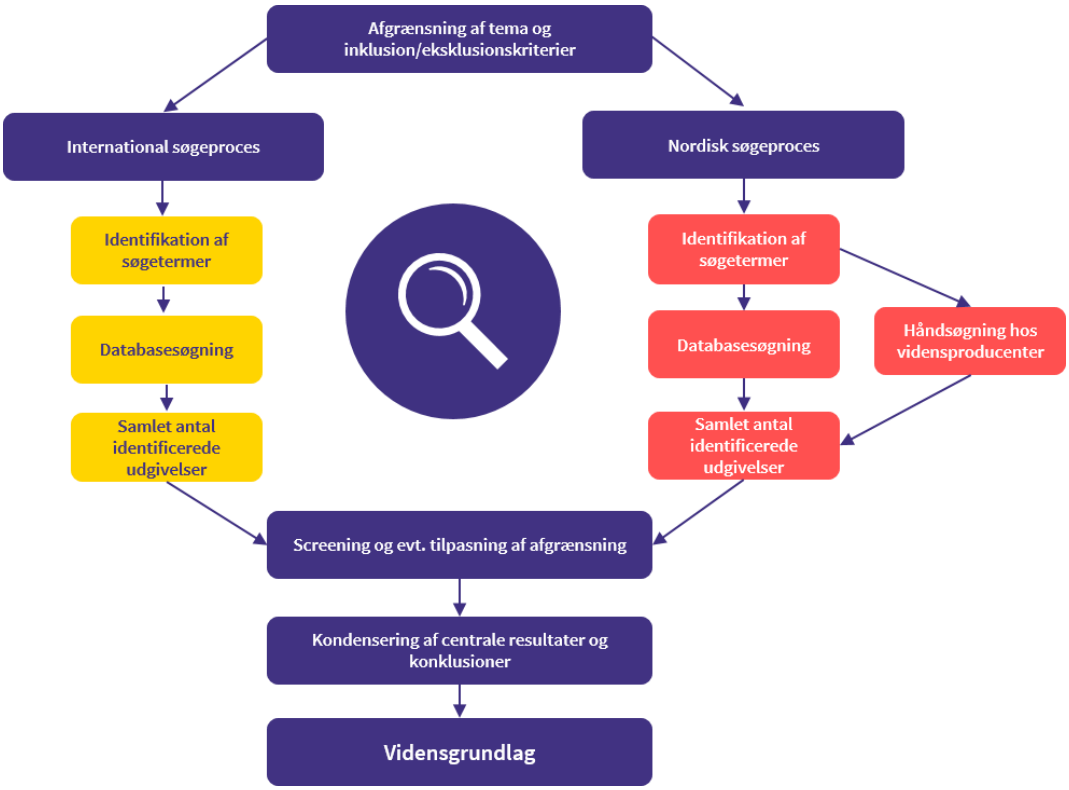
Vidensopsamlingerne skal give et indblik i eksisterende viden om, hvordan pædagogisk personale og ledelse i dagtilbud for børn i alderen 0-6 år gennem arbejde med ét eller flere af de seks læreplanstemaer bidrager til at skabe pædagogiske læringsmiljøer af høj kvalitet, der gavner børnenes udvikling, trivsel, læring og dannelse. I arbejdet med at afgrænse feltet og udvikle søgetermer er der taget udgangspunkt i følgende undersøgelsesformål: at opnå viden om, hvordan børns trivsel, læring, udvikling og dannelse understøttes gennem pædagogisk arbejde med de seks læreplanstemaer.

Proces

Der er udarbejdet en søgestrategi, der indeholder databasesøgninger suppleret med såkaldte håndsøgninger på udvalgte vidensproducenters hjemmesider. Der er søgt efter nordisk og international litteratur. Formålet med søgningen var at identificere relevant forskning af god kvalitet om pædagogisk arbejde med indholdet i de seks læreplanstemaer i dagtilbud for børn i alderen 0-6 år. Der er udarbejdet seks vidensopsamlinger – én til hvert af de seks læreplanstemaer. Alle muligt relevante studier blev screenet for relevans på såkaldt fuldtekstniveau. I denne vidensopsamling om alsidig personlig udvikling er i alt 38 studier inkluderet. Søgeprocessen forløb i to parallelle spor, som udfoldes i nedenstående figur:

FIGUR B.1

Søgeproces

Internationale udgivelser

I det følgende beskrives søgestrategien i forhold til databasesøgninger, afgrænsninger samt screening og inklusionskriterier i den ikke-skandinaviske del af søgningen, her betegnet internationale udgivelser.

Databasesøgning

Der blev søgt efter relevante internationale udgivelser i de internationale databaser ERIC, PsycINFO og Web of Science, der er blandt de største og mest toneangivende databaser inden for uddannelsesvidenskab, samfundsvidenskab og psykologi. Databaserne har samtidig stærke og komplekse søge- og eksporteringsfunktioner, der gør det enkelt at målrette og dermed hurtigere afgrænse relevante udgivelser.

Databaser	
ERIC	Education Resources Information Center (ERIC) er verdens største database, der dækker international uddannelsesforskning. Databasen indeholder over 1,5 mio. referencer og er finansieret af the Institute of Education Sciences, U.S. Department of Education.
PsycINFO	PsycINFO er en videnskabelig database inden for psykologi, som dækker over 4 mio. tidsskriftartikler, disputatser, bøger, udvalgte kapitler fra bøger samt udvalgte rapporter. Det er den største og bedst dækkende psykologiske bibliografi.
Web of Science	Web of Science er en artikeldatabase, der henviser til indholdet i ca. 12.000 tidsskrifter og 120.000 konferenceindlæg, som dækker naturvidenskaberne, de sociale videnskaber og de humanistiske videnskaber.

Afgrænsninger

Følgende afgrænsninger blev anvendt:

- Der blev udelukkende søgt efter udgivelser publiceret på dansk, engelsk, norsk eller svensk.
- Der blev udelukkende søgt efter udgivelser publiceret fra 2007 og frem.
- Der blev søgt efter udgivelser, som omhandler udvalgte sammenlignelige dagtilbudssystemer.
- Der blev udelukkende søgt efter metalitteratur, dvs. udgivelser, der samler og syntetiserer en væsentlig mængde sekundær litteratur inden for et område, fx systematiske reviews, systematiske forskningskortlægninger, systematiske litteraturreviews/deskstudies, metaanalyser eller lignende.

Screening

Der blev opstillet to sæt inklusionskriterier. Ét, der konceptuelt afgrænsede genstandsfeltet, og ét kriterium, der blev fastsat til, at der alene blev inkluderet metaforskning såsom systematiske reviews, forskningskortlægninger og metaanalyser.

Al litteratur identificeret gennem søgningerne er screenet efter følgende kriterier for inklusion og eksklusion:

Inklusion

- Inkluderet: Studiet undersøger, hvordan pædagogisk personale og ledelse understøtter børns trivsel, læring, udvikling og dannelse gennem pædagogisk arbejde med ét eller flere af de seks læreplanstemaer.

Eksklusion

- Forkert scope: Studiet undersøger *ikke*, hvordan pædagogisk personale og ledelse understøtter børns trivsel, læring, udvikling og dannelse gennem pædagogisk arbejde med ét eller flere af de seks læreplanstemaer.
- Forkert dokumenttype: Studiet redegør ikke for empirisk forskning. Følgende betragtes ikke som empirisk forskning: diskussionspapirer, kommentarer, anmeldelser, policydokumenter, lærebøger, biografier, rent teoretiske udgivelser eller konferencepapirer. Specialer, masteropgaver mv. ekskluderes.
- Forkert type studie: Studiet er ikke metalitteratur, dvs. udgivelser, der samler og syntetiserer en væsentlig mængde sekundær litteratur inden for et område, fx systematiske reviews, systematiske forskningskortlægninger, systematiske litteraturreviews/deskstudies, metaanalyser eller lignende.
- Forkert udgivelsestidspunkt: Studiet er ikke publiceret i perioden fra 2007 og frem.
- Forkert land: Studiet indeholder ikke data fra de nordiske lande, Holland, Australien, Canada, New Zealand, Storbritannien eller USA. Dvs. at studiet ekskluderes, hvis empirien ikke er indsamlet i ét af disse lande.
- Forkert uddannelsesområde/institution: Studiet undersøger ikke aktiviteter, der finder sted i relation til dagtilbudsområdet.
- Forkert sprog: Studiet er ikke publiceret på dansk, norsk, svensk eller engelsk.

Skandinaviske udgivelser

I det følgende beskrives søgestrategien i forhold til søgninger, afgrænsninger samt screening og inklusionskriterier i den skandinaviske del af søgningen.

Databasesøgning

De skandinaviske databasesøgninger er afgrænset til den kvalitetsvurderede skandinaviske forskning, som findes i databasen NB-ECEC. Det blev vurderet, at en søgning i NB-ECEC var tilstrækkelig, da den dækker kvalitetsvurderet skandinavisk dagtilbudsforskning fra 2006 og frem til 2017.

Nordic Base of Early Childhood Education and Care (NB-ECEC

(NB-ECEC) samler ny, kvalitetsvurderet skandinavisk forskning om 0-6-årige børn i dagtilbud. Databasen bliver opdate-ret hvert år og er nu opdateret med alle studier fra perioden 2006 til 2017. Populære fremstillinger, lærebøger, videnska-belige metodediskussioner osv. inkluderes ikke. Mængden af tidsskrifter og databaser suppleres op, efterhånden som der kommer nye til, sådan at screeningerne principielt rummer alle udgivelser af skandinavisk dagtilbudsforskning i hvert kortlagt år.

Studierne i databasen udvælges ud fra screeninger af centrale skandinaviske og internationale forskningsdatabaser og håndsøgninger efter centrale skandinaviske og internationale tidsskrifter på dagtilbudsområdet. Der søges i følgende forskningsdatabaser:

Danmark	Forskningsdatabasen bibliotek.dk
Norge	Oria NORA
Sverige	SwePub DiVA

Databasesøgningerne blev suppleret med nordiske håndsøgninger. Disse blev udført blandt centrale vidensproducenter herunder sektorforskningscentre, konsulenthuse, samt interesseorganisationer. Her kan eksempelvis nævnes VIVE, Dansk Clearinghouse for Uddannelsesforskning, det svenske Skolforskningsinstitutet, det norske Kunnskapssenter for utdanning og lignende.

Afgrænsninger

- Der blev udelukkende søgt efter udgivelser publiceret på dansk, engelsk, norsk eller svensk.
- Der blev udelukkende søgt efter udgivelser publiceret fra 1. januar 2007 og frem.

Screening og inklusionskriterier

Inklusionskriterierne var identiske med kriterierne i den internationale del, bortset fra at primærstudier blev inkluderet i den skandinaviske del af søgningen. Eksklusionskriteriet ”forkert type studie” for den skandinaviske del af søgningen ser derfor ud som følger:

- Forkert type studie: Studiet er ikke et primærstudie eller metalitteratur, dvs. udgivelser, der samler og syntetiserer en væsentlig mængde sekundær litteratur inden for et område, fx systematiske reviews, systematiske forskningskortlægninger, systematiske litteraturreviews/deskstudier, metaanalyser eller lignende.

Søgeord anvendt i databaserne

Danske	Engelske	Skal dække
Erfar*	Experience* Explore*	Erfaring, erfare, erfaringsverden.
Deltag*	Children's participation Participatory learning Involvement*	Deltagelse, deltagelsesmuligheder.
Engagement	Engagement*	Intensitet i deltagelsen.
Selv*	Identity Being Becoming Belonging (skal kædes sammen) Self*	Selvrespekt, selvværd, selvtillid, selvforståelse, erfare sig selv, udforske sig selv.
Livsdue* Dannelse Demokrat*	Resilience Drive Life skills Democracy	Livsduelig, livsduelighed, dannelse gennem erfaringer med sociale positioner, demokrati, demokratisk, demokratiske fællesskaber, demokratisk værdisæt, demokratisk dannelse, demokratiske processer.
mod Vedhold Mestr*	Courage Perseverance Coping	Gå-på-mod, vedholdenhed, lære at håndtere følelser, konflikter, udfordringer, modgang, mod til at eksperimentere med konfliktfyldte situationer og følelser, turde gå sine egne veje, barnet kan og tør deltage.
Kompetenc* Evne*	Make choices Make decisions Decision-making skills	Deltagelseskompetencer, balance mellem kompetence og udfordringer, balance mellem iagttagende og initiativtagende positioner i aktiviteter og relationer, evner (vedholdenhed, koncentration, abstraktion, evne til at prioritere, skabe livsmuligheder, vælge tilbud efter behov).

Vidensopsamling om læreplanstemaet alsidig personlig udvikling

© 2019 Danmarks Evalueringsinstitut

Eftertryk med kildeangivelse er tilladt

Bestilles hos:
Alle boghandlere
40,- kr. inkl. moms

Trykt hos Rosendahls
Foto: Kamilla Bryndum

ISBN (www) 978-87-7182-334-9
ISBN 978-87-7182-335-6

Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) gør uddannelse og dagtilbud bedre. Vi leverer viden, der bruges på alle niveauer – fra institutioner og skoler til kommuner og ministerier.

DANMARKS EVALUERINGSINSTITUT

T 3555 0101
E eva@eva.dk
H www.eva.dk